

ประวัติของพระตำราประเต็ริจ
(ตรี นาคะประทีป)

พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานประชุมเพลิงศพ

นางสิริพันธ์ ตำราประเต็ริจ

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๓

04/04/2565
พระสารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป)

ภาพฉายเมื่อเป็นปลัดกรมพระอาลักษณ์

พ.ศ. ๒๔๗๔

คำนำ

ในการประชุมเพลิงศพนายครุฑน ใต้เลือกพิมพ์ประวัติของ
คุณพ่อแจกแก่บรรดาท่านทศเคารพนับถือ และญาติมิตร ทงนเพราะ
มีศษยานุศษยเป็นอนันมาก ต้องการทราบ เมื่อคุณพ่อถึงแก่กรรม
เป็นเวลาระหว่างสงคราม และได้รับพระราชทานเพลิงศพใน
ระหว่างสงคราม ศาสตราจารย์พระยาอนุนามนราชชนกรุณาเขียน
เรื่องพิมพ์แจกในวันนั้น แต่ก็มีเป็นจำนวนน้อย และเป็นเวลา
๑๕ ปีมาแล้ว ฉะนั้นจึงไปกราบขออนุญาตท่านเจ้าของเรื่องเพื่อ
นำมาพิมพ์แจกในงานประชุมเพลิงศพนายอ๊ก ก็ได้รับอนุญาต
นอกจากนั้นได้ไปกราบขอความกรุณาท่านศาสตราจารย์ ม.ร.ว.
สมนชาติ สวัสดิ์กุล และจมนเทพ ตรีณาทร ผู้ใกล้ชิดและ
รักใคร่คุณพ่ออย่างแน่นแฟ้น ให้เขียนเรื่องของคุณพ่อ เท้า
ท่านทราบ ท่านทงสองกรบด้วยความเต็มใจ ทำให้หนังสือเล่มนี้
เป็นหนังสือจดทศสุดเล่มหนึ่ง ลูกทงห้าคนของคุณพ่อและนายขอ
กราบขอบพระคุณท่านทงสามมา ณ ทนด้วย

ขอกุศลผลบุญราศ่อนพงเกิดจากการกระทำน จงเพิ่มผล
ผลานสงสแต่ด้วยญาณของนายผู้ล่วงลับในสัมปรายภพเทอญ

04/04/2565

ศรีวรรณ คยามานนท์

ศรีกมล รัชต์วโรน

ศรีฉนุท นาคะประทีป

ศรีจิตต์ นาคะประทีป

ศรีกมล นาคะประทีป

นางสิริพันธ์ สารประเสริฐ

04/04/2565

ชื่อาคะ : ๒๒ กุมภาพันธุ์ ๒๔๓๐

มรณะ : ๒๐ สิงหาคม ๒๕๐๕

รำลึก

“นาย” จากไปใจหายเสียดายนัก

แค้นตายมิวายวันครุ่นคะนึง

“นาย” มีแค่พระคุณอบอ้อนแก่ด
สละสุขส่วนตัวสารพัน

ลบเป็นภรรยาปราชญ์ราชบัณฑิต
ยึดมั่นกตัญญูตถะเวท

รักพี่น้องประคองใจไปทั่วบ้าน

ยินดี “ให้” ไม่เคยขอคืนมา

เทิดพระรัตนตรัยไว้สูงสุด

ยึดมั่นศีลธรรมจนวันตาย

ลูกขอตั้งจิตอธิษฐาน

เดวยทิพย์บรรลุนิติ

จงไปเกิด “นาย” ขอบ่าห่างลูก

ลูกขอตั้งอธิษฐานตั้งทุกสิ่งอัน

สวดที่จักแก้กาสรตรนทตถ์ถึง

รำลึกซึ่งแม่ลูกผูกใจกัน

ไว้พระเดชคุณแม่พระประพฤคิมัน

เป็นมิ่งขวัญบุตรธิดาและสามี

ด้วยมีจิตสูงส่งสมศักดิ์ศรี

บุพการี “นาย” เชิดชูและบูชา

เหล่าลูกหลานเรียงสุขทุกถ้วนหน้า

ญาติจึงรักหนักหนานำใจนาย

ไม่บังหยาบดกศลวัตรปฏิบัติหลาย

ไม่ทรนทรายเพราะกรรมดี

ให้วิญญาณของ “นาย” สู่สุขวิถิ

นรมณียสถานนิมานครัน

อย่าพันผูกผู้ใดสิ้น สู่สวรรค์

จงดลบันดาลให้ “นาย” ดบาย เทอญ

04/04/2565

ศิววรรณ ศยามานนท์

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๕

เมื่อนายจากไป

เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๐๕ เป็นวันที่นายของลูกจากไปอย่างไม่ม้วน

กลบไม่วายรู้สึกแสนเศร้าแสนเสียดาย ถึงแม้ว่าเวลาที่จากไปเป็นเวลาที่ถูก
โตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ตาม ลูกได้พยายามทุกวิถีทางที่จะช่วยให้ความเจ็บไข้ได้
ป่วยท่านายได้รักษาหายไ้ เหมือนกับที่นายเคยช่วยลูกให้พ้นทุกข์ทุกประการ
โรคโตและโรคโลหิตพิการทรมาณนายมาต้งหาบักว่า มีอาการทรงภัยทรศ
แต่ครั้งไข้เวลารักษา ๑-๒ เดือน ครั้งหลังนี้เพียงสัปดาห์วันเท่านั้นก็สุดท
ระแก้ไขให้นายจากไปโดยอาการสงบไม่มีอาการทรมาณให้ลูกเห็น นายอ่าน
ความรู้สึกต่าง ๆ ของลูกออก ไม่อยากให้ลูกต้องเศร้าใจและรับเอาความ
เจ็บป่วยไป การจากไปโดยสงบครั้งนี้เป็นอันแสนเสียใจอย่างสุดซึ้ง แต่ลูก
ก็ภาคภูมิใจที่ได้รักษาพยาบาลกันอย่างเต็มที่ ไม่ใช่เอาภาระของภรรยา
ครอบครัวมาทอดทิ้งแม่

หลานทุกคนก็โศกมากเมื่อทราบเรื่อง แดงส่งสารถึงพ่อแม่และโดย

เฉพาะส่งสารคุณยายคุณย่าที่เคยเอาใจและตามใจแกทุกอย่างยิ่งกว่าพ่อแม่
เพราะเมื่อแกอยู่ใกล้คุณยายคุณย่าแกยอมแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ นา ๆ ว่า
พร้อมแล้วที่จะต้องทำตัวให้วานอนอ่อนง่าย

นายจากไปเป็นวันและเวลานานยาวนานพอที่ลูกเตรียมจิตใจให้เข้มแข็ง
พอที่จะทำการประชมเพลิงศพแม่บังเกิดเกล้า ได้ตกลงกันว่าต้องมีหนังสือ
แสดงความอาลัยบนพระสถูปอย่างถาวร แจกแก่ญาติมิตรสหาย หนังสือ
ที่เลือกกันคือ หนังสือ "เรื่องของคุณพ่อ" เพราะมีเรื่องชองนายรวมชยูกววย

(๓)

หนังสือที่เลือกกันเป็นหนังสือที่หลักฐานญาติมิตรของนายและเพื่อนหรือ
ลูกศิษย์ของคุณพ่อ จะต้องหยิบขึ้นมาอ่านในยามที่คิดถึงคุณพ่อ - นายหรือ
คิดถึงความขุ่นกันและกัน เหมือนคนทั่วกันอยู่ใกล้กัน เมื่อมองคุณดวง
จันทร์ในแว่นเพดานแล้ว ก็คอยคลายความกระหายที่อยากจะพบหน้ากัน เพราะ
ต่างก็ได้คิดถึงดวงจันทร์ในเวลาเดียวกัน

ศรีกุล รัชตรัตน

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๗

04/04/2565

ความดีของนาย

ยังคงจำกันได้ว่า พวกเราเรียกคุณแม่ว่า “นาย” ตาม ๆ กันมาทุกคน แม่คุณพ่อก็ชอบเรียกเช่นนี้ นายเป็นแม่ที่รักลูก ๆ มากและเท่า ๆ กัน นายตามใจและเอาใจใส่พวกเราเป็นที่สุด พี่น้องและเพื่อนบ้านทุกคนถึงกับเอ่ยปากว่า คงจะไม่มีใครรักและตามใจลูกเท่านายเป็นแน่ นายไม่ใช่จะคิดแต่ตามใจลูก ๆ เท่านั้น ยังทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับลูก ๆ ด้วย นายเป็นผู้ที่ทำงานขยัน อดทน อาหารชนิดไหนที่คุณพ่อและลูก ๆ ชอบ นายจะต้องหามา และปรุงด้วยตนเองเสมอ มื้อเย็นหลายครั้งในรอบเดือนที่คุณพ่อต้องกลับมาผดเวลาบ่อย ๆ เพราะมหานาธาราชการต้องปฏิบัติหลายแห่ง นายจะต้องคอยและเผื่ออาหารไว้ให้ร้อน ๆ เมื่อคุณพ่อกลับถึงบ้านก็จะได้รับประทานอาหารทันที และออกส่งหนังสือที่เราจะอดภูมิใจในความดีของนายไม่ได้สักข้อ ตลอดชีวิตนายอยู่กับคุณพ่อ พวกเราจะไม่เคยได้ยินเสียงทะเลาะกัน ระหว่างนาย กับคุณพ่อเลย แม้บางครั้ง จะเกิดปัญหา การขัดแย้งกันขึ้นบ้าง ซึ่งเป็นของธรรมดา นายกับคุณพ่อก็คงตกลงกันได้ด้วยดี ในเวลาที่ไม่มี ใครนอนอยู่ด้วย ทำให้พวกเราไม่ต้องมีปมด้อย ไม่ต้องอายใคร นายเคยสอนและเตือน (และก็คงจะสอนและเตือนลูก ๆ ทุกคน) เมื่อถึงคราวที่ลูก ๆ มีครอบครัวว่า การทะเลาะเบาะแว้งกันในระหว่างผัวเมีย จนกระทั่งมีเสียงดังลั่นออกไปให้บุคคลที่สามหรือมากกว่านั้นได้ยินนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ เพราะเท่ากับเป็นการอวดความดีและความไม่ดีให้คนอื่นได้ยินโดยใช่เหตุ

(๖)

บัดนี้ นายชงเป็นมารดาสุดท้ายของพวกเราได้จากพวกเรา
ไปแล้วโดยไม่มีวันที่จะกลับมาเป็นผู้เฝ้าเตือนพวกเราอีกแล้ว แต่
ความดีของนายหาได้ตายไปพร้อมกับนายไม่ ยังคงวนเวียนอยู่ใน
ความทรงจำของพวกเราอยู่เสมอ ขอให้ดวงวิญญาณของนายจงไป
สู่ที่สูงและเสวยสุข และขอให้ประสบสุขในสัมปรายภพตลอดกาล
เป็นนิรันดร.

ศรีจันทร์ นาคะประทีป
สถานีกสิกรรมบ้านใหม่สำโรง
นครราชสีมา

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๑

ความอาลัยของลูก

วันนี้แล้วร่างของนายจะกลายเป็นเถ้าถ่านศูนย์สิ้นไป กลับคา
นกกลางเมือครั้งนายยังมีชีวิตอยู่ นายเคยให้ความอบอุ่นแก่ชีวิตของ
ลูกทั้งร่างกายและจิตใจ มีทั้งปลอบและให้ความเห็นใจอยู่ตลอดเวลา
ถึงแม้ว่าลูกจะแยกไปมครอบครัวแล้วก็ตาม เวลาลูกไปหา
ที่บ้าน ลูกก็ยังมีความรู้สึกว่าคุณยังเป็นลูกเล็ก ๆ ในเมืออยู่ต่อหน้า
นาย และต้องการความอบอุ่นจากตักของนายซึ่งให้ความสุขอย่าง
ประหลาดแก่ชีวิตของลูกอันยากที่จะหาอะไรมาเปรียบ ยามเมือ
นายสิ้นไปลูกก็ไต่แต่มากราบศพ และลูกก็ยังมีความรู้สึกอบอุ่นอยู่
กับร่างอันปราศจากชีวิตของนาย แต่นับแต่สิ้นไป ลูกจะไปหานาย
ที่ไหน

ขอวิญญานของนายจงไปสู่สุคติภพ หากชาติหน้านั้นจริงแล้ว
ลูกจะขอเกิดมาเป็นลูกของนายตลอดทุกชาติ.

ศรีสัทธี นาคะประทีป

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๗

ความแวก

ตามธรรมเนียมการประชมเพลิงศพ จะต้องมีการเขียนประวัติของผู้
จากไป แต่การประชมเพลิงศพ “นาย” ครองมิได้มีประวัติของ “นาย”
ก็เพราะมีอยู่ใน “บันทึกส่วนตัวของคุณพ่อ” แล้ว
เมื่อคุณพ่อจากโลก ๆ ไปโดยไม่มีวันกลับ เป็นเวลาทศวรรษสอง
ศกศพบรรณ และศพกรวด มีครอบครัวไปได้ไม่นาน พิศณทกกลาง
ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ส่วนพิศนทกและข้าพเจ้ากำลัง
ศึกษาชั้นมัธยมปลาย ดังนั้นพี่สาวทั้งสองจึงรับภาระทดแทนพระคุณ “นาย”
และเลี้ยงตนเอง ๆ เมื่อน้องชายทั้งสามคนสำเร็จการศึกษาและมั่งงานในหน้าที่
ปฏิบัติเป็นประจำแล้วก็ช่วยกันแบ่งภาระทดแทนพระคุณ “นาย” รวมกับพี่
ทั้งสองตลอดมาจนถึงแก่กรรม

พี่ ๆ ทั้งสี่คน ได้แยกบ้านกันอยู่ตั้งแต่เริ่มมีครอบครัว ส่วนข้าพเจ้า
เป็นคนเล็ก นายทองการอยู่ใกล้กับข้าพเจ้า ฉะนั้น แม่เมื่อมีครอบครัว
ข้าพเจ้ายังคงอยู่กับนายตลอดมา ข้าพเจ้าชอบและสนใจในความรัก
ระหว่างพี่ ๆ น้อง ๆ ของเรา ข้าพเจ้าได้พบ ๆ และหลาน ๆ ซึ่งได้พา
กันมาเยี่ยมมาพร้อมด้วยอาหารอย่างคึกคักนายชอบ เมื่อเขียนถึงตอนนั้นทำให้
นึกขึ้นได้ว่า นับแต่วันที่ “นาย” จากไป ข้าพเจ้าไม่เคยได้ลิ้มรสอาหาร
จากพี่ ๆ เลย นอกเสียจากว่าจะไปหาที่บ้านพี่ ๆ เหล่านั้น เสียงเซ-ซา จาก
หลาน ๆ ก็พลอยงงยบเหงา โชคดีที่ข้าพเจ้ามีครอบครัวก่อนหน้า “นาย”
จากไปจึงได้มีบุตรสาวสองคน ทำให้คลายความเศร้าโศกได้บ้าง บุตร
ของข้าพเจ้าเป็นที่รักที่สุดสาวกของ “คุณย่า” เพราะท่านเลี้ยงมาตั้งแต่เริ่ม

คลอิด คุณลุงคุณป้าคลอิดรณพี ๆ กรมกันรักและตามใจ เพราะแก่ทั้งสอง
เล็กทีเล็ก

เมื่อพี่ศรีภลและครอบครัวได้ไปประกอบอาชีพทำของ กฤษระหว่าง
ปี ๒๔๙๙-๒๕๐๔ ภาระการเอาใจนายยังตกหนักต่อพวกเรามากขึ้น
เพราะพี่ศรีภลจากไปตั้ง ๗ คน “นาย” เศร้าเหลือเกิน พี่ศรีภลจะมา
เยี่ยมบ่อยครั้ง พี่ศรีภลจะมาเกือบทุกวัน และเมื่อนาทรบ-ตั้งนายไปโรง-
พยาบาล นายช่วยด้วยโรคนมาเกือบ ๗ ปี เข้าโรงพยาบาล ๓ วัน ไป
ตรวจโรคแล้วกลับหลายสิบหน พี่ศรีภลรีบพาไปทงสัน ทงอุมทงแบก
พี่ศรีภลทนเมื่อนาทรบราชการอยู่ต่างจังหวัด จึงมาได้เดือนละครึ่ง ข้าพเจ้า
เองปรนนิบัตินายจนพี่ ๆ ล้อว่าข้าพเจ้าเหมือนลูกสาวมากกว่าลูกชาย

เราแย่งกันให้ความสขทงกายทงใจแก่นาย ตั้งใดทเป็นทุกขเรา
พยายามบดขย แต่ททขหนักทขขงมีใดคือททขทพ สมพงษ์ รัชชรัตน
พิเชยคนทสองดงแก่กรรมในประเทศอังกฤษ นายรัจนไคและเศรวิไค
มากจนร่างกายทรคโตรมลงอย่างฉีกตา ก่อนหน้านนายมีโรคประจำตัว
อยู่แล้วอย่างยากทจะหายไค เมื่อพี่ศรีภลกลับจากประเทศอังกฤษนายไป
นอนเป็นเพื่อนพี่ศรีภลทขานหลังสวน และลมเ็บคองสภทาย ทนนเมือ
วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๐๕ และดงแก่กรรมเมือวันที่ ๒๐ สิงหาคม
(คือ ๘ วันหลังจากเข้าโรงพยาบาล) เวลา ๑๔.๔๕ น. ด้วยอาการ
อันสงบ ด้วยโรคไตพิการและเบาหวาน ณ โรงพยาบาลคำรวร

ศรีภมล นาคะประทีป

๐ ๔ ๔
รำลึกถึงคุณยาย

คุณยายได้จากหลาน ๆ ไปอย่างไม่ม่มีวันกลับประมาณเกือบสองขั้วแล้ว
หลาน ๆ ยังคงเศร้าโศกอย่างไม่ม่วันลืมได้ หลาน ๆ รักแ่และอยากอยู่
ใกล้คุณยายเป็นที่สุด ปรารภนาที่จะให้คุณยายอยู่เป็นนึ่งขวัญของหลาน ๆ
ให้นานแสนนาน แต่โรคไตซึ่งไค้ทรมาณคุณยายมาเกือบ ๗ ปีไค้ไค้พวกรัก
คุณยายสุดที่รักไปจนได้ คุณยายไค้เข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาลถึง
๓ ครั้ง แต่แต่ละครั้งคุณแม่และคุณน้า ๆ ไค้เข้าไปพยาบาลคุณยายอย่าง
เต็มที ทั้งพากันออกนอนเพื่อเผาคออาการของคุณยายด้วยความกังวลห่วงใย
หลาน ๆ ผลักกันไปเยี่ยมและเขียนเพอญคุยกับคุณยายเป็นนิจสัน ทั้งพากัน
สลกใจส่งสารคุณยายเหลือเกินท่ของทรมาณกายระหว่างเจ็บแต่ละครั้ง จน
กระทั่งไค้จากไปอย่างสงบในครึ่งหลังสัปดาห์

คุณยายเป็นผู้ที่นารักมากสำหรับหลาน ๆ ทุกคน ท่านรักหลาน ๆ
ดุจแก้วตาของท่าน ท่านชอบช่วยลูก ๆ เลี้ยงแ่และอบรมหลาน ๆ คุณยายมี
หลานชาย ๘ คน แ่และหลานข้า ๑๐ คน หลานเป็นหลานคนแรกของคุณ
ยาย หลานไค้รักคุณยายมากกว่าใคร ๆ เพราะเกิಕ್ಕ่อนคนอื่น ๆ แ่
อยู่ใกล้ซิดานานกว่าคนอื่นด้วย หลานรักจำแ่และนงถึงคุณยายเสมอ นอก
จากความรัก คุณยายยังให้เกียรติแก่หลานมาก หลานภูมิใจที่มีเลือก
นักปราชญ์จากคุณตาและแม่เลือกสฤสตรที่กษเยมมาจากคุณยาย คุณยายใจ
บุญมาก มีศรัทธาแก่กล้าชอบทำบุญทำกุศล ท่านไปวัดเป็นนิจสัน ฟัง

พระธรรมเทศนาข้าง อุตศีลแรงกายของท่านเพื่อช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ
 ทางศาสนาแก้วข้าง ท่านมีใจโอบอ้อมอารีและมีความเมตตาการุณา แม้แต่
 สัตว์ก็เป็นอาหารคณยายไม่เคยฆ่า ไม่เคยแม้แต่ส่งให้คนใช้ช้อนสัตว์เป็น ๆ
 มาเป็นอาหารคณยายห้ามขาด ความใจบุญอันนี้คุณแม่ก็รับไว้หมด เช่น
 คราวใดที่ระตอกการปลามาปรังอาหารรับประทาน คุณแม่ต้องส่งให้ลูก
 ช้อนแค่ปลาที่ตายแล้วทิ้งเสีย คณยายเป็นคนเจ้าระเบียบและเข้มไปด้วยความ
 คึก ทำงานมีแผนและประณีตบรรจงเป็นที่สุด แม้แต่การห่อของถ้วย
 กระดาษหรือใบตอง ก็ต้องมมมมมมมมมมมม นำคูน่าขยเหลือเกิน คณยาย
 ปรังอาหารควาหวานโตเก่งที่สุดคนหนึ่ง เขี่ยขี้กลกรอยโตทุกชนิด คุณแม่
 เคยเล่าว่า เมื่อคุณแม่และคุณน้าศรีกุลแต่งงาน อันเป็นเวลาระหว่าง
 สงคราม คณยายก็เป็นผู้คัดแยกขนอนเรือนหอให้เอง ท่านทรายประเพณี
 ไทยโตคึกหมคราวกบของจีนใจ ด้วยเหตุนี้หลานจึงกล่าวว่าคุณยายของ
 หลานเป็นกลสตรีที่เลิศคนหนึ่ง สัมกับเป็นศรีภรรยาของปราชญ์เอกคน ๑
 ของเมืองไทยที่เคย

คุณยายห่วงใยต่อการศึกษารของหลาน ๆ มาก คอยถามขีจิวคราว
 อยู่เสมอ เมื่อหลานผ่านการ สอบคัดเลือกเข้าศึกษาวิชาอักษรศาสตร์ ณ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ คณยายก็ใจถึงกับนำตาไหล คงคิดถึงคุณตา
 เพราะท่านสอนทนนจนดงวาระสุดท้าย คณยายคอยถามผลการสอบไล่ของ
 หลานทุกปี คณยายขา หลานคนโตของคุณยายได้สำเร็จปริญญาอักษร-
 ศาสตร์บัณฑิตแล้วในตนเอง หากคณยายมีญาณวิเศษใด ๆ ที่จะทราบได้ คง

(๑๓)

จะชื่นใจกับผลสำเร็จของหลานด้วย หลานเชื่อวาผลของการที่หลานได้
ปริญญาคราวินิจฉัยเป็นส่วนหนึ่งที่จะพาให้ วิชาญญาณของคุณยายมีความสุข
หลานขอกราบลาคุณยายเพียงเท่านี้ ขออภิศุภกรรมที่หลานยายกระทำไว้รังกล
บันกาลให้วิชาญญาณของคุณยายประสบสุคติในสัมปรายภพ เทอญ

ศักรวา ศยามานนท์ อ.บ.

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๗

พระสารประเสริฐ เทาตชาพเจ้ารุจ

จมนเทพธรรมาทร

พระสารประเสริฐ (ศรี นาคะประทีป) เปรียญ ถ้าจะกล่าวว่าเป็น
ปรัททิกคนหนึ่ง โดยเฉพารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
แล้ว ก็เห็นว่าจะไม่ใคร่คึกคัก โดยเฉพาอย่างยิ่งหลักฐานพระราช
หัตถ์เลขาคำน่า หนังสือ "มัทธอนพาสา" ได้ทรงกล่าวไว้โดยแจ่มแจ้ง
จึงขอต่อโอกาสคึกคักมาลง ณ ที่นี้

แต่ข้าพเจ้ายังไม่ยอมปลงใจเชื่อว่า ดอกกุหลาบไม่มีชื่อในภาษามคธ
หรือสันสกฤต จึงได้ใช้ให้รองอำมาตย์โท หลวงธรรมาทร (ศรี นาคะ-
ประทีป) เปรียญ ค้นดู หลวงธรรมาทรได้ไปปรึกษาพราหมณ์อุปฐามิ
ฮารยะ ที่หอพระสมุดวชิรญาณแล้ว และได้รายงานมาดังต่อไปนี้

ชั้นแรก เจตสิกของนักเวทย์บาลีไทยนั้นคำว่า "กุหลาบ" ย่อมมัก
ปรากฏไปถึงศัพท์ "ชปา" ทิวหลวงธรรมาทร ครั้นมีพราหมณ์อุปฐามิ
ฮารยะ เป็นที่ปรึกษา ได้ความว่า ชปา หาใช่ดอกกุหลาบไม่ ที่ปฏิเสธ
เกิดชากเช่นนั้น เพราะ "ชปา" ไม่ใช่ไม้มีหนาม และกุหลาบไม่มีหนาม
ไม่มี ผลแห่งการค้นต่อไปเช่นอันใดศัพท์ "กุพชก" ซึ่งโมเนยวี วิลเลียม
แปลไว้ในยทานกรมสันสกฤตอีกกล่าวว่า "ROSA AMOSCHATA" และซึ่ง
มักกล่าวในคัมภีร์รัตนวงศร์ นนโณฏ คังน

กฤษโกล ภัทรครุณี พุทธคปุษุปลาทีเกสรธา

มหาสทา กณฺฐากมยา นีสาลิกุลสัฎฐธา "๑

กฤษุชกะ สัฎฐาสัทธา กษยายสัฎฐสาณระ

ศรีไทยคัโมโน วฤษยะ คัศระ วัศรหโณปร "๒

โคลก ที่ 1 กล่าวถึงลักษณะแห่งคอก "กฤษุชก" มีคำแปลว่า

กฤษุชก งามคังสาวรณ มีคอกใหญ่, มีเกสรยิ่ง, ทนมาก, สระพรังคัวย
หนามมีฝูงฝงเขียวเป็นกลุม

โคลก ที่ 2 กล่าวถึงสรรพคุณ, มีคำแปลว่า "กฤษุชกมีกลิ่นหอม,
กินอ่วยขย, ทวาน, มีรสเลิศ, (เมื่อกินแล้ว) ระวังศรีไทย (คือกัวเวีย
แห่งลม, กั, เส้มหระ), เจริญราค, เป็นสขาย, แก้โรคท้องร่วง

ตามทหหลวงฐรกีภิกษานัน คันโคความมาเช่นนี้ ข้าพเจ้าคะเนว่า ผู้
เป็นนักเลงหนังสือและนักเรียนคงจะพอใจที่จะโคทรายคัวย ข้าพเจ้าจึงได้
คินนำมาลงไว้ในทน และข้าพเจ้าถอเอาโอกาสนเพอชอขใจหลวงฐรกี-
ภิกษานในการทโคเอาใจใส่คินคัพคินโคสัสมปรารธนาขของข้าพเจ้า

ก่อนทโคทรายว่า คอกกฤษุชกเรียกว่ออย่างไรรในภาษาสันสัฎฐคินน
ข้าพเจ้าโคนถโวว่า จะให้ชอนางเอกในเรอขนตามนามแห่งคอกไม้ แต่
เมือโคทรายแล้ววาคอกกฤษุชก คื่อ "กฤษุชก" เลยค้องเปลี่ยนความคิฉุ
เพราะถาเมว้าจะให้ชอนางว่า "กฤษุชกา" ก็ระกลายเป็นนางค้อมไป
ข้าพเจ้าจึงคินทวาคคัพคัทค่าง ๆ ทพอจะใส่โคเป็นนามสัศวี คกลงเลอถเอา
"มัทนา" จากคัพท "มัทน" ซังแปลว้าความลุ่มทลงทหรือความรัก เณฉิฉุ

04/04/2565

ในขณะกคนนั้นเองก็ได้พบศัพท์ “มัทนพาทา” ซึ่งโมเนียร์ วิลเลียมส์
 แปลไว้ว่า THE PAIN OR DISQUIETUDE OF LOVE “(ความเจ็บ
 หรือเคียดกรอนแห่งความรัก) ซึ่งข้าพเจ้าได้ฉวยเอาทันที เพราะเหมาะกัย
 ลักษณะแห่งเรื่องที่เคียว เรื่องนี้จึงได้นำมาว่า “มัทนพาทา” หรือ “ตำนาน
 แห่งคอกกหลาย” ด้วยประการฉะนี้

พระสารประเสริฐยังได้แสดงตนไว้ในท่อน ๆ ทางด้านความรู้และ
 ปฏิภาณ เช่นคำว่า “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า” พระสารประเสริฐก็เป็นผู้
 กล่าวออกมาก่อนคนอื่น

(คัดจากประวัติ หลวงสรรพสารกิจ (เคล้า คชนันทน) พิมพ์ในงาน
 พระราชทานเพลิงศพ ในหนังสือเรื่องกามนิค)

“โรงพิมพ์ไทยเขมมยังเป็นที่ชุมนุมนักปราชญ์ราชบัณฑิต ไปรับเรื่อง
 สันกสนานเป็นประจำ. รวมทั้งมีการชอมละครไทยเขมมด้วย เมื่อได้กล่าว
 ถึงแค่นั้นแล้ว ขอเพิ่มเติมขอความขางเรื่องคือคำว่า “สมเด็จพระมหา
 ธีรราชเจ้า” หลวงสรรพสารกิจได้กล่าวในท่ามกลางมิตรที่โรงพิมพ์ไทยเขมม
 ในราวกลางเดือนตุลาคม ๒๔๖๘ ว่า พระพุทธเจ้าหลวงเราชานพระนาม
 ว่า สมเด็จพระปรมหาราช สันเกล้ารัชกาลที่ ๖ เราควรชานพระนาม
 ว่าอะไร? บุคคลที่ร่วมวงขณะนั้น มีอาทิ พระยาอนุমানราชชน, พระยา
 วิจิตรธรรมปรีวัตร, พระยาสุนทรพิพิธ, พระวรเวทย์พิศิษย์, หลวง
 อรรถปรีชาชนูปการ, พระพิสิณห์พิทชาพน, พระสมขัติฉินัญญผล, ขุน
 คำนวนวิจิตร, หลวงนัขวิจารย์, พระสารประเสริฐ (นาคะประทีป)

น.ท.ชอช บัญญาวัฒน์ ร.น. จมื่นมานิตนเรศน์, จมื่นเทพครุณาทร ฯลฯ
ขณะนั้นเองพระสารประเสริฐ ก็กล่าวออกมาว่า สมเด็จพระมหาจักรวราชเจ้า
เป็นอย่างไร? ทุกคนที่นั่งอยู่ ณ ที่นั้นก็เห็นพ้องต้องกันว่า แล้ว คำว่าสมเด็จพระ
มหาจักรวราชเจ้า จึงมาด้วยประการฉะนี้

คนที่รู้จักพระสารประเสริฐจะต้องเป็นทรูกินว่า พระสารประเสริฐ
พูดคิดอ้างเอามาก ๆ แต่พอเวลาเข้าค่ายเข้าเขมคนพูดอ้างก็หายไป เช่น
จะต้องทำหน้าที่อภิบาลยธอำนาจระแสรพระบรมราชโองการต่อหน้ามหาสมุท
มณ พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท พระสารประเสริฐอำนาจระแสรพระบรมราช-
โองการเสี้ยงกิ่งวานวรรคตอไขวระที่สุค ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินได้ฟัง
ใครอ่านเพราะกว่านี้

ถึงคราวเล่นละครบรรดาศักดิ์ไทยเขมม เริ่มแต่วันซ้อมมึงมากไม่มา
ทิดชระโนนชระนั ชาตกันทุกคราว แต่พระสารประเสริฐไม่เคยขาดไปกัชั้น
เวลาเสมอ นอกจากออกซ้อมในยบทของตัวเองแล้ว ยังช่วยออกซ้อมเป็น
ตัวอื่น ๆ แทนเพื่อนที่ไม่มาถึงความครึกครื้นให้พวกพ้องเป็นประจำ

คุณพระมีรูปสมยศชบชน ถึงคราวซ้อมเพื่อนฝูงเฮฮา ถึงคราวแสดง
ก็เป็นที่สยขารมณของผลโคคทวไป

หมายเหตุ การแสดงละครบรรดาศักดิ์ไทยเขมมนี้ มีประจำในวันที่
๑ มกราคม ทุก ๆ ปี นอกจากแสดงเกยเงินสร้างหอณาพิภาท โรงเรียนนวิราชวธ
แล้ว ยังได้ถวายทอดพระเนครพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง
คุณพระสารประเสริฐก็มีส่วนร่วมแสดงทุกครั้งด้วย

เป็นททราชกนอยแล้วว่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นจอมปราชญ์พระองค์หนึ่งในราชวงศ์จักรี โดยปรกติกผู้ใดขอพระมหากรุณาขอขบครติกาหรือขอพระราชทานนามสกุล เจ้าหน้าทราชเลขาจะถวายหนังสืออนในว่นเสาร์เป็นปรกติ เพราะเจ้าหน้าทขอมริวว่าการถวายหนังสือเช่นนี้มิใช่เป็นทรวกวนพระยคลยาท เพราะทรงเห็นว่าคนทเขาถวายหนังสือขอพระมหากรุณาเช่นนี้ขอมไว้ว่างใจว่าจะพระราชทานชอลกหรืออนามสกุลใดเป็นอย่งใด เป็นการทำให้ทรงพระสำราญมากกว่า แต่กยังมีวาย ครงหนังสือกรมหม่นไชยาศรีสรีโยภาส ขอพระราชทานขอพระโอรสของท่านผู้ชยนเคยไคยบรับสั่งว่า “สรียาขอชอลก ไม่คิคละ ส่งไปให้หลวงอิทธิกรคิคแทน คิคเองที่ไรลกเขาตายทกที”

เพราะฉนนจึงกล่าวไควว่า พระสารประเสริฐ เป็นปลัดกรมพระ-
 อาลกษณ ยังมีโอกาสคิคขอพระโอรสกรมหม่นไชยา ซึ่งโดยปรกติแล้ว
 สำหรับหน้าทเป็นขอของอาลกษณ แต่พระเจ้าอยู่หัวทรงเองเป็นปรกติ □

04/04/2565

* หลวงชฎดิถีธาน ค่อม่าเป็นพระสารประเสริฐ

บันทึกถวญตัวของคุณพ่อ

พระสารประเสริฐ (ศรี นาคะประทีป)

พระสารประเสริฐ (ศรี นาคะประทีป เป็นนามสกุลพระราช-
ทานที่ ๒๕๕๑) เป็นบุตรของหลวงพิพิธวิจัการ กับนางสวน
บุญเรือง (ต้นสกุลพรหมสุภา) ที่บ้านริมถนนศรีเพชรเบื้องขวา
แห่งสถานตำรวจพาหุรัด

เมื่ออายุ ๘ ปี เรียนหนังสือไทย ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ
ในพระบรมมหาราชวัง สำเร็จหนังสือไทยของกรมศึกษา ต่อมาได้ไปเข้า
โรงเรียนฝึกหัดราชการพลเรือนมหาดไทยในพระบรมมหาราชวัง (กรม-
ธรรมการ) จนจบชั้น ๖ ในสมัยนั้นเรียก นักช่อมชั้น ๖ ในระหว่างที่
เรียนนักช่อมชั้น ๖ โรงเรียนไทยย้ายไปวังหน้า เรียกช่อว่า โรงเรียน
มัธยมศึกษาสวนกุหลาบ เมื่ออายุ ๑๕ ปี ได้ไปประโยคมัธยมบริบูรณ์อยู่
ในจำพวกได้ประโยคมัธยมแรกในสยาม

ระหว่างที่เรียนอยู่ ถูกหลวงตรีประจํากระทรวงกลตวณอโอบิสถ ตอนเช้ามี
สังฆทานเสร็จแล้วตามบิดาไปวัดร้อยอโอบิสถศีล พัง เทศน์ ตอนค่ำประชุม
สวดมนตที่บ้านข้าง ที่บ้านอันข้าง ตามศาลาวัดข้าง พระสูตรที่สวดคือ เจ็ด
ตำนานไปจนถึงมหาสังคยฎฐานสูตร แล่งสวดพอสมควรแก่คนหนังสือสวดทำ
นองสังโยค วัดที่ไปฟังเทศน์เป็นประจำคือ วัดสุทัศน์ และวัดเทพศิรินทรา-
วาส หมายถึงบ้กษไม่ตรงกัน บางคราวถวญกษตรงกันเข้าไปวัดสุทัศน์ เช่น

ไปวัดเทพศิรินทราวาส ตนเองได้ประพฤติตามอัธยาศัยอย่าง เว้นแต่การ
 สวดมนต์ของทางหนังสือสวดคึกขุใหญ่ บางวันเวลาค่ำแล้วบิดาไปฟังการ
 เรichenแปลบาลทวกลศกคินขาง วัดเทพศิรินทราวาส ก็ได้ตามบิดาไปคอย แม่
 ไม่มีความเข้าใจเลยก็คงไปฟังด้วยเสมอ คึกเขาก่อนนอนหลับตนเอง กุศล-
 วัตรชกอย่างก็ค้อมถารถวายอาหารบิณฑบาตทุกเช้า คราวหนึ่งก่อนเช้า
 เรichenหนังสือไทย เห็นสามเณรธรรมขตเล็ก ๆ องค์หนึ่งไปรับบิณฑบาต
 บังเกิดความสุขใจเลื่อมใสในสามเณรองค์นั้น ธรรมกาเด็กย่อมชอบเด็ก ๆ
 ทั่วกัน ครั้นเห็นเด็กครองจวรคลุมเรียบร้อยเหมือนพระยิ่งสุขใจในกมุ-
 ความใคร่อย่างของเพอชวชเป็นสามเณรธรรมขตขาง เข้ายทว่า "การ
 ประพฤติเรียบร้อยขอมยัง ใจผุยังไมเลื่อมใสให้เลื่อมใส เป็นตัวอย่างอันคต
 ผุชนักกระหยมประพฤติตาม" ความใคร่จะชวชเป็นสามเณรธรรมขตอนม
 เป็นพนมาแต่เดิม ครั้นได้คตคอกขวัดเทพศิรินทราวสเป็นธรรมขต ก็ขงแก่
 กลาขน ขงการไปฟังธรรมเรichenแปลบาลขอย ๆ ขบรมนสืบเป็นขังจยให้สมคต
 เรichenบาลชกขาหนึ่ง จึงผกใจไว้ว่าจะต้องชวชเณรเรichenขาลให้ได้

เพราะฉะนั้น เมื่ออายุได้ ๑๕ ปี ได้ไปหนังสือไทยประโยคมัธยม
 ขบริษณในปลาย พ.ศ. ๒๔๔๖ ปี พ.ศ. ๒๔๔๗ ทรงกยวันพทุหสิขค
 เคอนแปด ขน ๑๑ คำ จึงได้ขรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดเทพศิรินทราวาส
 มีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า)
 เป็นพระอุปัชฌาย ในทศสิขขายทและได้ขอยู่ประจำวันขตนเอง เมื่อคึกษา
 สามเณรปฏิบัติสมควรแก่กมิสามเณรแล้ว ก็เริ่มเรichenขาลไว้ขากรณขันได้
 เปริขณ ๖ ประโยคในระหว่างที่ขเป็นสามเณรและอุปสมขทจนได้เปริขณ ๗

ประโยค แล้วส่งบการเรียนทางปริยัติธรรมด้วยเหตุข้างประการ นับว่าวิชา
 ความรู้ทางบาลยงไม่สตกชก มนสยชนคทงคช เมอมมีความรู้ในเรื่องโคตคาม
 กของการให้สอนรควยจงไม่ค่อขระโคคกแต่ถอว่าโตกศล ในขณะทเลาเรียน
 ทางปริยัติธรรมอย ท่านอาจารย์ให้ช่วยสอนหนังสือ จึงพอใจในหน้าที่น
 ปฏิบัติหน้าที่ จนโคเียนครใหญ่แห่งโรงเรียนภาษาบาลยวคทพคิรินทรวาสใน
 ทศกเมออาจารย์ลาสชวบท (พระมหาอญ เปรียญ ประโยค มีบรรดาศักก
 เป็นพระธรรมนเทศทวยทห)

ทวาคองการให้สอนรควยอนน ทมายเอาเป็นลยลคชคชกรคช
 เขยนเป็นหนังสือเพราะ ฉรนน จึงไม่ชอบเทศน์ ช่วยการเขยนการแปล
 ควภาษาเสมอมาควเห็นว่าเป็นเรื่องทอช่ลวรในระหว่างน ท่านอาจารย์
 ให้หนังสือค ๆ เป็นอนมาก มอภชานสนสกกฤคเขนภาษาอังกฤชของ โมเนยร
 วลลยมสนเลมหนง อภชานนเป็นเหตุสำคัญแห่งความเจริญในชีพชของค
 เองคน พยายามคภษาภาษาสนสกกฤคควคตนเอง เมอชานชกแล้วทค
 แปลได้สะดวกมากเพราะหลักวชการณเหมอนภาษาบาลยคเขนพน ชนแรกทค
 แปลในพระราชนพนคพระนคคำหลวง ฉรนน จึงขอสารภพว่าหนังสือสอง
 เล่มคช อภชานสนสกกฤคกขพระนคคำหลวงเป็นสะพานสำคัญทให้มู
 ในภาษาสนสกกฤคชภาษาหน่ง บ่งเกิดควมเปลคเปลคในภาษาสนสกกฤค
 บ่งชนเสมอ แต่ยงไม่ทันโคนายแห เจ้าของโรงพิมพ์ไท (ชนโสภคชกร
 การ) ขอให้คตรวจคณคชการแปลทโคยเทศเป็นภาษาไทย ชนเป็นของ
 ท่านชนอนมานราชชน (บคคเป็นพระยาอนมานราชชน) ครวจนรคนแปล
 สนสกกฤคควว่า ๆ เณ ๆ ไม่ค้ ท้องพยายามให้คกคชมคหลักฐานค

ค้นฉบับที่โคปเทศภาษาสันสกฤตของท่านอาจารย์ ทลาสิกขาบทมาสอบกับคำ
แปลภาษาไทย จึงได้ความรู้อีกแจ่มแน่นอนขึ้นมากในสันสกฤต เริ่มรู้จัก
มักคุ้นกับท่านพระยาอนมานราชชนในสมัยนั้น (พ.ศ. ๒๔๕๘) ตั้งแต่นั้น
มาได้ร่วมมือกับพระยาอนมานราชชน ทำหนังสือหลายเรื่องให้โรงพิมพ์ไท
ฝ่ายพระยาอนมานราชชนก็มีนิสัยอย่างเดียวกันคือ วิชาอะไรคนเคยว่ไม่ได้
ต้องเขียนให้ผู้อื่นพลอยให้รับบ้าง ฉะนั้น จึงถูกกันคล้ายยิ่ง หนักเข้าเลย
ชอบพอรักใคร่สนิทสนมกันเหมือนญาติที่

พ.ศ. ๒๔๖๑ บังเกิดไข้หวัดใหญ่แพร่หลายทั่วพระราชอาณาจักร
ตนเองถูกไข้ชนิดนั้นจับ แต่จับแล้วหายแล้วกลับจับอีกถึง ๘ ทอด นาย
พันตรีหลวงเวชสีทอนรภัย (พี่ชายของภริยา คือ นาง สิริพันธ์ นาคะประทีป)
นายแพทย์ ประกาศ นิชัยศิริ ทหารบก ลง ความเห็น ว่าต้องลาสิกขาบทออกไป
รักษาตัวจึงจะหายขาด เพราะอาภุคณ์โรคชกโรคหนึ่งก็เห็นได้ จึงลา
สิกขาบทในตนเอง ณ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน อายุ ๓๐ ปี รวมเวลาที่
บรรพชา ๕ ปี เวลาอุปสมบท ๑๐ ปี เมื่แล้วจึงเป็นเวลาทีประพฤติกพรหมจรรย์
๑๕ ปี

เพราะนิสัยที่ชอบเขียนหนังสือนั่นเอง เมื่อลาสิกขาบทและรักษาตัว
จนหายจากไข้หวัดใหญ่แล้ว จึงเริ่มทำงานหนังสือที่โรงพิมพ์ไท ถนน
รองเมือง ทำหนังสือใหญ่ ๆ หลายเรื่อง เช่น ขาลีสยามมอภิกาน เป็นคน
ครึ่งหนึ่งลงนเกลารชกาลที่ ๖ เสด็จประพาสตลาด และก็ได้ชยู่ตรงกับทางที่
พระองค์เสด็จผ่านพอดี จึงได้หมอบกราบรับเสด็จด้วยคอนหน้า พระองค์
ท่านถึงกับชะงักพระพักตร์ออกมา ถ้าจะเห็นว่ามิอะไรคล้ายกันกรรมัง

ในเวลาต่อมา พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีราชโอรสองค์โต
 ในระหว่างที่ทรงพระราชนิพนธ์ โดยเฉพาะเรื่อง มีทนต์พาสานี หน้าที่ถวาย
 ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องศัพท์ ได้ติดตามเสด็จไปยังมฤคทายวัน ฯลฯ และ
 ร่วมแสดงละครกับพระองค์ท่านหลายต่อหลายเรื่อง ต่อมา เมื่อสิ้นเกล้าฯ ๖
 เสด็จสวรรคตแล้ว คณะข้าราชการบริพารได้จัดตั้งคณะละครบรรดาศักดิ์ไทยเขมม
 เหมชน แสดง ณ วันที่ ๑ มกราคม ของทุก ๆ ปี ได้ร่วมแสดงด้วยทุกครั้ง
 นอกจากนั้นได้ร่วมแสดงละครการกุศลเนื่อง ๆ ครั้งหนึ่งระหว่างที่ชมละคร
 คณะนักเรียนเก่าเทพศิรินทร์เรื่อง "พวกนักร้อง" ของแสงทอง ผู้กำกับ
 การแสดงบอกยथा เวลา "นาคระประทีป" ซึ่งเป็นความหาหิงษออกกระของ
 ถอมหมวกมือซ้ายและไม่เทามือขวา แต่พอถึงบทมหาหิงษออกมือซ้ายถอ
 หมวกแต่มือขวาถอแก้วเหล้า ผู้บอกยथाไม่เข้าใจเขาฉากแล้วออกใหม่ พอ
 ได้เวลามหาหิงษออกอก คราวนั้นมือขวายังถอแก้วแต่มือซ้ายถอขวดเหล้า
 "พุทโธ! คุณพระทำเล่นไปได้" ผู้บอกยथाหัวเสีย "ใครว่าผมทำเล่น
 ตั้งอกตั้งใจทำจริง ๆ ะผี" นาคระประทีปตอบอย่างหนักแน่น "ถึงนี้ทำไม
 ถอขวดถอแก้วหรือออกมาแทนหมวกกับไม้เท้าแล้ว?" ผู้บอกยथाกระทุ้งถาม
 เข้าไปอีก "ตายโหง ขอโทษผมลืมไป นึกว่าถึงบทตอนเลี้ยงแล้ว เขาใหม่"
 คุณพระเข้าใจในฉากอีก ผู้บอกยथाให้สัญญาณ "นาคระประทีป" ออกอีกครั้ง
 หนึ่ง คราวนั้นมือขวาถอแก้วเหล้าเฟ่งรินใหม่ มือซ้ายถอขวดโซคาเย็น
 เฟ่งเบ็ด!

04/04/2565

ในความเป็นคนร่าเริงนี้ ได้พบกุลสตรีผหนึ่งซึ่งได้พยายามคิดข้อและ
 ไปเยี่ยมมออยู่เสมอกทุก ๆ เวลาเย็น ในระยะแรก ๆ ถูกบิดามารดาตีตบ

เมื่อใดเห็นปลัดกรมอาลักษณ์ มีหน้าที่ร่างประกาศกระแสพระบรม
 ราชโองการและงานที่เกี่ยวกับหนังสือในภาษาไทย ขาล สันตฤตท เทวนาคี
 สิงหล และคดีของชัชรวมทั้งถวายความเห็นเกี่ยวกับเรื่องศัพท์ต่าง ๆ นอก
 เหนือไปจากนี้ ยังจะต้องอ่านประกาศกระแสพระบรมราชโองการในงาน
 พระราชพิธีต่าง ๆ เป็นงานที่หนักมาก รัชชการจนเปลี่ยนแปลงการ
 ปกครอง ย้ายไปทำงานที่กระทรวงธรรมการ และไปสอนที่มหาวิทยาลัยพ
 ลังกรณ์ คณะอักษรศาสตร์เป็นประจำ ได้ร่วมช่วยงานด้านพิธีไทยสมัยก่อน
 และถวายความเห็นต่าง ๆ ส่วนพระองค์ก็ยึดหลักการพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์
 เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ได้ประทานเสมา อ.ท. ทองคำแก่ลูก ๆ ครบ
 ทุกคน

ทั้งหมดนี้เป็นบันทึกของคุณพ่อ ซึ่งมีเรื่องของคุณพ่อและนายรวมอยู่
 ไม่ทราบว่าใครจะแยกอย่างไรดี แม้ในเรื่อง "ชีวิตของพระสารประเสริฐที่
 ขาพเจ้าน ของ เสฐียรโกเศศ" ที่ได้นำมาลงพิมพ์ในเล่มเดียวกันนี้ กับ
 เรื่องของคุณพ่อและนายรวมอยู่ด้วยเหมือนกัน.

ตฤ ๗

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๗

โลกข่มมัสสองหน้า คนทุกคนก็มีสองหน้า หน้าหนึ่งเป็นหน้าธรรมดาเรา
 ของเรา แต่อีกหน้าหนึ่งแฝงอยู่ในหน้าแรก คนที่เราไม่เคยเห็นหรือไม่เคย
 รู้จัก ผ่านตาเราไปวันหนึ่ง ๆ เช่นจำนวนมาก เมื่อเราเห็นหน้าและผ่านไป
 แล้วก็แล้วกัน ไม่ใส่ใจเอาใจใส่จกจำกันต่อไป เพราะเป็นหน้าตามธรรมดา
 แต่มีกลางคนพอเห็นหน้าเป็นครั้งแรก เรากริ สักมีมตรจิตตอณนชนมาทนต์
 นคือหน้าทั้งสองของพระมหากษัตริย์และของข้าพเจ้า ที่ทางคงคกเอาความมรสิก
 ของเราเข้าไปทากัน เป็นอันว่าเราชอบหน้าของกันและกัน ข้าพเจ้าพยพระ
 มหาคตรครั้งแรกเมื่อ ๓๐ ชกอนโนน รสิกชอยหน้าพระมหาคตรทนต์ และ
 เชือว่าพระมหาคตรกคงชอยหน้าข้าพเจ้าเหมือนกัน "การผูกแห่งมิตร" ของ
 เราทั้งสอง จึงเริ่มตนมชนแควนนวนนด้วยประการฉนี้

พระมหาคตรครั้งกระโนน มีรูปร่างหน้าตาจะว่าผิวกัยพระสวารประเสริฐ
 เมื่อแก่ก็ไค เพราะลักษณะใดทถอกันว่าสวช อินควรมีแก่คนหนมทสวช
 ลักษณะนนขอมเขนคณสมปคมประจำควพระมหาคตรอชพรอม เกอชชชระไร
 ชาคทกชกพรองไม่ไค ข้าพเจ้าคนเอารปพระมหาคตรถายไวเมอชรว พ.ศ.
 ๒๔๕๘ มาค แล้วส่งรปนให้ลททญชของข้าพเจ้าคนทเคยเรยนภษษยาล
 กัยพระสวารประเสริฐ พอเห็นรูปกเปล่งอททนวาจาชอกมทนต์ทว่า "ทหม
 หลอมน แต่—แต่ชอะไร" แต่ว่ามีเคว" พระสวารประเสริฐเขาวันเกิด
 ของคนและของข้าพเจ้า ผูกเป็นดวงชระคาวไคอยู่ในหนงสือโลกชาค ถา
 เทยชวันเกิดของพระสวารประเสริฐกลับเขน วันทาง สรียคคิ ก็เขน วันท
 ๒๕ พศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๒ ถาคำนวณชอาย ดง วันทเราว จกกัน
 พระมหาคตรกมีชอายไค ๒๗ ปี ชอนกัวข้าพเจาชหนง และไคทราชจก

พระสารประเสริฐเองว่า เป็นคนชาวกรุงเทพฯ เกิดที่ตำบลตรเพ็ชร อำเภอ
 พาทริก ข้าพเจ้ามีความใฝ่ฝันมาแต่เด็กที่จะศึกษาภาษาบาลี เมื่อมีโอกาส
 วิชาพระมหาศร ก็นับว่าเป็นเคราะห์ดีมาก ส่วนพระมหาศรก็อยากจะรู้ภาษา
 อังกฤษ แต่ครั้นแล้วเราทั้งสองก็ไม่มีโอกาสเรียนจากกันได้จริงๆ เพราะ
 เวลาว่างของเราหมอลงกลายเป็นเรื่องแต่งหนังสือร่วมกันไปหมด หนังสือ
 ที่โคปเทคที่เราทำร่วมกัน คือ ข้าพเจ้าถ่ายจาก ภาษาอังกฤษ ออกมาเป็น
 ภาษาไทย แล้วพระมหาศรเป็นผู้ตรวจแก้ก็ง่าย ๆ ไม่ต้องเปลือง
 เวลาอย่างไร แต่ความจริงเราทำกันได้จริงๆ เพราะเมื่อพระมหาศร
 ตรวจแก้แล้วก็ส่งมาให้ข้าพเจ้าดูเสียก่อน ถ้าข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยก็ต้อง
 ปรึกษาหารือกันเป็นพักๆ หนึ่ง เหตุฉะนั้นเราจึงต้องพบกันเสมอในเวลาว่าง
 ถ้าข้าพเจ้าไม่ไปหาพระมหาศรที่วัด พระมหาศรก็มาหาข้าพเจ้าที่บ้าน มา
 เองตามลำพังบ้าง มากับขุนโสภิตอักษรการบ้าง นั่งรถยกมาเที่ยว ซึ่งเมื่อ
 หมดส่วนตัวของขุนโสภิตอักษรการก็จัดถวายให้ใช้ ครั้งกระนั้นถ้าใครนั่งรถ
 ส่วนตัวขึ้นคนและนั่งไขว่ห้างเอกเขนก็พึงหมอนแพรมาในรถ ก็เป็นคนภาค
 ภูมิภาคการอยู่ เพราะสมัยนั้นรถยนต์เพิ่งแรกมี แล่นอยู่ตามท้องถนนไม่
 กีดกัน ข้าพเจ้าทำได้แม้ยาดวงจันทร์พระมหาศรมาบ้านข้าพเจ้าเป็นครั้งแรก
 เมื่อกลับไปแล้ว เมื่อยข้าพเจ้าซึ่งเวลานั้นยังเป็นสาวสวยอยู่ ออกปากชม
 พระมหาศรว่าสวย สีสหน้าเหลืองจืดชืดเนื้อเสียเหลืองอร่าม คนหนึ่งพระมหาศร
 มาหา ข้าพเจ้าสั่งสมุดหนึ่งสีภาษาอังกฤษเล่มหนึ่งให้ดู พระมหาศรบอก
 สมุดนี้ได้อีกครั้ง ก็พลกไปตั้งหน้าหนังสือซึ่งมีรูปถ่ายแผ่นหนึ่งคนไว้ในนั้น

04/04/2565

พระมหากษัตริย์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้นำพระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์ไปแสดงแก่ประชาชนทั่วปวง
 ลากลับแล้ว นักสังคีตชาวกรุงรัตนโกสินทร์ได้ไปคนอยู่ในหนังสือลงกยพระ-
 มหาราชทรงทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นเห็นว่าควรที่จะแต่งทำนองเพลงขับร้อง
 นางผดุงครรภ์ในรัชกาล "ศิลา" ของ "ครูเทศน์" ให้พระกรุณาแล้ว น
 พระมหากษัตริย์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้นำพระบรมฉายาลักษณ์ไปแสดงแก่ประชาชนทั่วปวง

ข้อสำคัญในการแปลเรื่องไท่ปไต่คือมีอยู่อย่างหนึ่ง คือหนังสือไท-
 ปไต่เป็นของตนเองซึ่งชื่อตามเรื่องหนึ่งของโลก แปลกไม่คำหาญคำหาญจาก
 ทานต์รักไท่ หนทางที่เหมาะสมควรที่จะสืบจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตเสียด้วย
 เพราะที่ดึกดึกขณะนั้นมหาราชชาวลองกาของคันทอง มีหนังสือไท่ปไต่
 ฉบับภาษาสันสกฤตเป็นคัมภีร์เทวนาครีอักษรเล่มหนึ่ง และเป็นคัมภีร์วิเศษ
 สืบทอดลงมาหนึ่ง พระมหากษัตริย์ไท่หนังสือสองเล่มนั้นมาเห็นเหตุให้ข้าพเจ้า
 รู้ว่าพระมหากษัตริย์อ่านคัมภีร์วิเศษได้ เพราะเคยตามอาจารย์คหพระธรรม-
 นันต์ทวยหาญ (อยู่ อุดมศิลป์) ซึ่งเวลานั้นเป็นพระราชอาคันตุกะพระอมรา-
 ภิรักษ์ชิต ออกไปเกาะลังกา ตอนนั้นเห็นจะไปเมื่อครั้งยังเป็นแคว้นอยู่ เพราะ
 พระมหากษัตริย์ตอนเด็กและเมื่อยังไม่โตบรรพชน เรียนหนังสืออยู่ที่โรงเรียน
 ส่วนกลางวิทยาลัย สอนไว้ไท่ประโยค ๒ อย่างเก่า และเป็นเพราะนิสัย
 ขยันเรียนแต่ภาษาบาลี เด็กชายทรงพรของคหผู้ใหญ่ชอบวิชาเป็นแคว
 เวลานนั้นเห็นมีอายุ ๑๓ หรือ ๑๔ ปี และเป็นเปรียญมาแล้วเมื่อครั้งยังมี
 อายุไม่ครบสิบขวบเป็นพระ ๕๖ จะเป็นเปรียญไท่ประโยคข้าพเจ้าไม่ทราบ ทราบแต่
 ว่าเป็นเปรียญ ๗ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ คือบทเร้ารักกัน แม้
 พระมหากษัตริย์จะอ่านอักษรเทวนาครีและสิ่งลึกลับ แต่ความรู้อันแท้จริง

สิ้นสกฤตของมนอัยเต็มที ข้าพเจ้าเห็นเบ็ดตกภาณภาษาสันสกฤต—อังกฤษ
 ของเซอร์ไมเนยวอลเลย์มัสบอย ๆ แล้วเลื่อนหนังสือเล่มนั้นมาให้ข้าพเจ้า
 แปลภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นคำอธิบายให้ฟังในบางแง่ เป็นอันแสดงว่า เหตุไร
 พระมหากษัตริย์อณาจักรภาษาอังกฤษ ข้าพเจ้าพลิกคหาค้นของหนังสือเล่มนั้น
 เห็นมีข้อความเขียนภาษาไทย ซึ่งว่า ไท คิลย คล้าย คล้ายคลว่า
 “ให้พระมหากษัตริย์ ป.๗ ศิษย์เป็นรางวัลในการสอนภาษาบาลี” มีลายเซ็นลง
 ไว้ว่า “พระธรรมไตรโลกาจารย์” แห่งวัดเทพศิรินทราวาส คือ สมเด็จพระ
 พระพุทธโฆษาจารย์ ข้าพเจ้าจึงรู้ว่า พระมหากษัตริย์นั้นเป็นอาจารย์สอน
 ภาษาบาลีในสำนักวัดนั้น เหตุฉะนั้นความรื่องภาษาบาลีของ พระมหากษัตริย์
 เมื่อเป็นพระสาร์ประเทศแล้วจึงเชี่ยวชาญมากเพราะไม่ทิ้งและยังรับหน้าที่
 เป็นอาจารย์สอนวิชาภาษาบาลีต่อมาใน พุทธาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นเวลา
 เห็นจะไม่น้อยกว่า ๑๐ ปี แม่เมื่อมีอายุครบเกษียณและออกจากราชการ
 แล้ว ก็ยังเป็นอาจารย์พิเศษประจำอยู่ในมหาวิทยาลัยนั้นต่อมารจนถึงวันที่ถึง
 แก่กรรม

ข้าพเจ้าเชื่อว่าหนังสือไทยที่ตนเอง เป็นประโยชน์สำคัญที่ไปสอน
 วัดทางเดินแห่งชีวิตของพระมหากษัตริย์ เพราะพระมหากษัตริย์กำลังเป็นหนุ่มปรารถ
 เปรื่องและปรารถเปรี้ยวทนสมัย และมีความคิดรู้งไร่น้อย่างที่ควรหมั่นแกคน
 หนุ่มซึ่งมีความ วาดังความสามารถในการแต่งโคลงฉันท์กาพย์กลอน
 ซึ่งเป็นทนต์นมแต่งของผมมีความริ พระมหากษัตริย์เป็นคนหนุ่มซึ่งแต่งก โคลง
 ขนาด เคยแต่งโคลงและฉันท์ลงในหนังสือพิมพ์ประทุใหม่ ไซ้ขอผู้แต่งว่า
 “พราหมณ์พงศ์” ขอคัดโคลงบทต้นของ “โคลงไชยชนบทใหม่”

ซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่ง เพื่อให้ท่านอ่านดูว่ามีความสามารถในการแต่ง
โคลง โคลงกลอนเพียงไรดังนี้

๑ “เสียมภพเสริมภาคแผ้ว	สัมพัจฉร
๑๒๘ รตน	ศกสรอย
ทวยถ้อยทิวาวชัย	แรมดั่ง บูรพ์ฤา
จงปราศประลาตคลดอย	เคลอนเขา คลองกษย”

พระมหากษัตริย์แต่งโคลงกลอนที่ลงในหนังสือพิมพ์พระศุภโศภิตใหม่ได้ไม่นาน ก็
ต้องเลิก แม่ชอความที่แต่งล้วนเป็นเรื่องสัพพัญญูเกี่ยวกับศาสนาทุก แต่ถา
เกิดสนุกแต่งบ่อย ๆ มีความชำนาญยิ่งขึ้น อารมณ์ก็มั่นคงความพอกไป
ก็โต เหตุฉะนพระมหากษัตริย์จึงเลิกแต่ง ที่เลิกแต่งได้ความจากพระมหากษัตริย์
เองว่าท่านเจ้าคุณขอให้เลิก ต่อจากนั้นพระมหากษัตริย์ก็ไม่ได้แต่งโคลงกลอนที่
ภาพยกกลอนอะไรที่เป็นลายเส้นนอก ถ้าท่านต้องการวิธีฝึกฝนพระมหากษัตริย์
ว่าปราศเปรื่องในเรื่องโคลงกลอนที่ภาพยกกลอนเพียงไร ะศุภโศภิตในหนังสือ
ทศมนตร์ ซึ่งพระมหากษัตริย์มีปฏิญาณแต่งไว้รวดเร็ว สนิทสนมในกรุงเทพ ฯ
มีหนังสือพิมพ์รายวันอยู่ไม่กี่ฉบับ และกำลังมีเรื่องออกความเห็นกันสนุก
สนานอย่างที่เราเรียกกันว่า “คอเรสปอนเดนส์” อยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์
พระมหากษัตริย์ก็สนใจอยู่ในเรื่องเหล่านี้ เพราะกำลังจับ ๆ คล้า ๆ การศึกษา
วิชากฎหมายอยู่ด้วย ครั้นเมื่อมาทำหนังสือไทยเทศ ความจำเป็นบังคับ
ให้พระมหากษัตริย์ต้องเรียนภาษาสันสกฤตกับพระภิกษุสงฆ์จากอังกฤษมาข้าง
กัน ไหนจะต้องเป็นอาจารย์สอนภาษาบาลีด้วย หาเวลาว่างได้น้อยเต็มที
เมื่อเรียนไป ๆ ก็ยังรู้ เพราะมีพันทบายลือชอยู่แล้ว เกิดคึกคักในภาษา

สันสกฤต เรื่องแต่งโคลงฉันทกาพย์กลอนและเรื่องเรขานกฤษหมาย ตลอดจน
 การสนใจเรื่องชนคดีที่อยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ครั้นนั้นหนักมากไป กลายเป็น
 หมกมุ่นอยู่กับเรื่องเรขานภาษาสันสกฤตและการแต่งหนังสือโคลงกลอน แต่
 กระนั้นนิสัยที่เคยชอบมาแต่หนุ่มก็งดราวมาข้างกัน นาน ๆ ก็ผุดโผล่ ออก
 มาเป็นคำพุดเกิดเหตุตลกเคียดกรอนขำเงื่อนขอกเคยมี เหตุนี้ข้าพเจ้าจึงเห็น
 ว่าหนังสือไทยเทศน์เหล่านี้แหละที่เปลี่ยนทางเดินแห่งชีวิตของพระมหาครู และ
 เป็นโชคคึกแกววิชาอักษรศาสตร์มากอช

เมื่อหนังสือไทยเทศน์เล่มต้นตีพิมพ์ออกจำหน่ายแล้ว ถ้ากล่าวเป็น
 ส่วนหนึ่งที่เชื่อกันอยู่ว่า “ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี” มีท่านผู้ใหญ่
 ผู้หนึ่งส่งหนังสือมาทักท้วงและวิจารณ์ มีความเมตตากรุณาส่งเสริมกำลังใจ
 ของเราจนออกมากและยังเมตตาเขียนคำนำให้แก่หนังสือไทยเทศน์เป็นพิเศษ
 อีกด้วย โดยให้ข้อช้อยของ ท่านว่า ช.ภ.บ. ทั้งนี้เป็นเหตุให้เราสามารถทำ
 เรื่องต่อไปได้โดยมากเรื่อง แต่การเหล่านี้สำเร็จลุล่วงไปได้ก็ ไม่ใช่
 แต่เราสองคนเท่านั้น ยังมีชนโสภิตอักษรการเจ้าของโรงพิมพ์ไทยคดี
 คนหนึ่ง รวมกันเป็นอย่างดี “ทถลิวทวารสามเกลอ” ชนโสภิตอักษรการ
 เป็นผู้สนับสนุนการตีพิมพ์หนังสือไทย คัดกรใหม่หนังสือไทยเรื่องดี ๆ และ
 การตีพิมพ์การเขียนเล่มหนังสือก็องให้คงามเรียบร้อยลงขนาดด้วย ชน
 โสภิตอักษรการไม่ไ้มีเพียงเป็นการค้าอย่างเดียว ยังมุ่งที่จะส่งเสริม
 การตีพิมพ์หนังสือไทยให้คนรักวรรณคดีไทยด้วย การตรวจปรุฟครั้งแรก
 ชนโสภิตอักษรการเป็นผู้ตรวจเองเสมอ ถ้าเห็นหนังสือตัวไทยบกพร่องก็ให้เอา
 ตัวพิมพ์นั้นออกทันที ไม่ยอมให้ใช้เป็นตัวอื่นขาด ตีพิมพ์หนังสือที่คนด้วย

การตายทำเทียมล้าน ซึ่งแพร่หลายอยู่ทุกวงนชาฟเราเชื่อว่าชนโสภิตอภิศร-
 การเป็นผกคนแรก เพราะฉะนั้นในระยะเวลาต่อมาจึงเกิดมีหนังสือ "สารบ-
 พิเศษ" ขึ้นที่โรงพิมพ์ไท หนังสือ "สารบพิเศษ" นี้ ออกเป็นชุดๆ ละ
 ๔ เล่ม เล่มหนึ่งเป็นเรื่องราวทั้งสองเป็นผลแปลผเรียบเรียง อีกสามเล่ม
 เป็นหนังสือวรรณคดีเก่าของไทย การขาย ๆ เป็นสารบทั้งสี่เล่ม ถ้าจะซื้อ
 ต่างหากเฉพาะเล่มก็ ได้แต่แพงกว่าและไม่ไต่หนังสือที่มียกงาม ๆ สมสมัย
 ที่ชนโสภิตอภิศรการทำเช่นนี้ต้องการให้ผรักหนังสือ มีโอกาสสะสมหนังสือ
 วรรณคดีไทย ของเก่าไว้และ ได้มี หนังสือ ที่มียกงาม การ พิมพ์ที่มียกงาม ๆ
 ประทับเขาค โดยไม่ต้องลงทนซอหาในคราวเดียวเป็นราคามาก เพราะ
 หนังสือ "สารบพิเศษ" มีระยะออกสามเดือนต่อครั้งหนึ่ง ผขอไปมี
 เวลาอ่านได้ตลอด ก็พอได้อ่านสารบพิเศษชุดต่อ ๆ ไปโดยลำดับ ส่วนที่
 หนังสือซึ่งเราสองคนเป็นผแต่งแทรกอยู่ด้วยเล่มหนึ่งในสารบพิเศษ ก็พอ
 จะรู้หนังสือเรื่องเก่าที่เป็น วรรณคดี ของไทย ใหม่ผร จก และ นิยมอ่านด้วย
 การตรวจชำระหนังสือเหล่านี้เป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ ด้วสะภิตการันต์
 ของหนังสือที่พิมพ์ ณ โรงพิมพ์ไทตอนแรก ๆ จึงเป็นไปตามที่พระมหากษัตริย์
 ตรวจชำระแก้ไข ซึ่งมากที่ไว้ด้วสะภิตการันต์อย่างแผลง ๆ อยู่บ้าง เช่น
 สัญญาณ์ เกมเรามาแต่คำว่าสัญญา ษาฟเราเชื่อว่าเป็นเพราะพระมหากษัตริย์
 จึงได้เกิดคำนี้ขึ้น ในหนังสือที่ไต่ประเทศท่านจะพบคำว่า "ถ้อยแผลง"
 อยู่ข้างท้ายเรื่อง คำนี้อาจจะมีใช้มาเดิมก็ได้ แต่เมื่อพระมหากษัตริย์
 ก็เห็นแปลกและเหมาะค

04/04/2565

คราวหนึ่งเราไปหาท่านผู้ใหญ่มากๆ ล่าหมาข้างคัน พระมหาคร
 กรายเรียนถามท่านว่า คำว่าสัญ ในภาษายาลและสันสกฤตก็เขียน ส-ล
 เทค โคน ไบราณ ท่านจึงเขียนเป็นสัญ ส-คธ ท่านตอบว่า "อ สัญ ส-คธ
 เป็นสัญไทย สัญ ส-ลธ เป็นสัญแขก" ท่านพูดและอธิบายย่อ ๆ เพียง
 เท่านั้น เราอาจไม่เข้าใจว่าท่านหมายความว่าอะไร เคยวนเราแล้วว่าท่าน
 หมายความว่าอย่างไร ถ้าจะเปรียบก้เหมือนเราโค้เมียเป็นแขก เมื่อก่อนอยู่
 ภายเรา เรื่องทรงแต่งตัวเป็นแขกอย่างเดิมนั้นได้คุมหูกหมกเป็นต้น ก้คงจะ
 เปลี่ยนใหม่ก้กลายเป็นมาแต่งตัวอย่างไทย ถ้ากลับกัน แขกโค้เมียไทยและพา
 เมียไทยไปอยู่เมืองแขก คราวนั้นเมียไทยของแขกคนนั้นก้จะต้องแต่งตัว
 เป็นแขกกันฉันใด คำที่เรายืมมาจากภาษาอื่น ๆ ก็ฉันนั้น แต่ที่สัญคงไม่
 เป็นสัญ ส-คธ ชยคธไป ก้เพราะเป็นสัญนางแขก ซึ่งไม่ได้มาตรงจาก
 เมืองแขกและยังไม่ได้เปลี่ยนเครื่องแต่งตัวเป็นไทย เราจึงต้องเปลี่ยนให้
 เสียใหม่

เราขียนเขียนหนังสือครั้งนั้น เป็นเพราะเราสนุกและหาความรื่น
 ไปในตัว หนังสือเรื่องโค้ที่เราต้องการ แม้มีราคาแพงเท่าไร ขนโสภิต
 อักษรการก้เป็นผลออกเงินชยให้ เราจึงมีหนังสือ ก้พอที่จะทำการค้นควา
 สอบสวนได้สะดวก เรื่องที่สองที่เราทำติดจากที่โค้ประเทศคือทัศนคติ ซึ่งเรา
 ถ่ายเขามาจากเรื่อง "คนคนและคนหนึ่ง" หรืออาหรับราตรี ฉบับแปล
 เป็นภาษาอังกฤษของเซอร์ริชชากเบธริคิน หนังสือฉบับนม ๑๗ เล่มก้ด้วยกัน
 และชื่อเข้ามาโค้อย่างถูกเพียง ๑๗ ก็นทรช ๑๗ ปอนค ๑๗ ซิลลึงส์
 เท่านั้น และเราใช้นามปากกาเหมือนอย่าง ที่โค้ประเทศคือ การม

พ.ศ. ๒๔๕๗ แต่เปลี่ยนเลขท้าย พ.ศ. ไปตามย่ที่ตพิมพ์ เพื่อให้รู้ว่า
ทำเสร็จเมื่อไร เราเพิ่งมาเปลี่ยนนามปากกาเป็น "เสฐียรโกเศศ
และนาคะประทีป" ก่อนหลังเมื่อครั้งเขียนเรื่องให้หนังสือพิมพ์ไทยเขียน
รายเดือน

พระมหาทรและชาวพเจ้าร่วมทำหนังสือกันมาหลายปี ระหว่างเราพบ

ปรังนแทบทุกเวลาเช่นวันแต่ฝ่ายใดไม่อยู่ เช่นไปราชการหัวเมืองต่อจาก
ทำเรื่องทศมนตร ถึงเรื่องนยายเบงคาลิ หนังสือเรื่องนั้นคนฉยเป็นภาษา
อังกฤย เกยวนลมแล้วว้าใครเป็นผู้แต่ง (ไม่ใช่ พินทรเศษ ชวเบงคาลิ
ซงเป็นผู้แต่งนยายเบงคาลิอีกเล่มหนึ่ง) หนังสือนั้นกเขียนนยายธรรมคา แปล
ถ่ายออกมาเป็นภาษาไทยได้ง่ายกว่าหิไทยประเทศหรือทศมนตร ที่เราเลือกเรื่อง
ง่าย ๆ เพราะต้องการจะ "ปล้อยสมอง" หยคแปลยาก ๆ ถิ่นเสียพกหนังสือ
แต่เรากัดทจะทำเรื่องง่ายให้เป็นเรื่องยากไม่ได้ ถ้าท่านเคยอ่านหนังสือ
สามเรื่องทกล่าวมานั้น จะสังเกตว้ามีภาคผนวกต่อท้ายทุกเรื่อง นั้นเป็นเรื่อง
ที่เราชอบมาก เพราะเป็นทางบังคับตัวเองให้เราคอง ค้นคว้าหาคว้ามร
นอกรเรื่อง แล้วระบายคว้ามรอันรุ่งโรจน์ของเราให้ออกมาเป็นตัวหนังสือ
และเพราะเรื่องหาคว้ามรวิ้าหรัภาคผนวกของเราเอง ทททำให้เราได้ไป
หาคว้ามรอื่น ๆ ซงเราไม่คาดหมาย หนังสือนยายเบงคาลิ (ครั้งนั้น
เขียนว้าเบงคาลิ) แทนที่จะเป็นนยายคามธรรมคากลับเป็นหนังสือทมฟคในค
หรือซงอรรถออกพราวไป คุ้ม เป็น สมัยแรก ๆ ซงเราขง "เพอง"
คว้ามร เพยงเท่านั้นขงไม่สะใจ แลมมีภาคผนวกขนอกเล่มหนึ่งด้วย นยาย
เบงคาลิทงกล่าวถึงพคิราทชของชาวอินเศษ เราขยากจะรู้ว่าเขาทาพคิ

04/04/2565

กันอย่างไร ไปใต้เรื่องมอญในคัมภีร์วชิรญาณแปลเป็นภาษาอังกฤษ
 ของวิลสัน ซึ่งชนโศภิตอักษรการออกเงินสังฆอโหสิตก ตอนแปลเรื่อง
 ศรัทธออกมาเป็นไทยนแหละ ททำให้เรารสกลายากเป็นกลศ เพราะ
 ความรู้เหล่านรายังช่อนอยู่ แต่เราก้เช่นเอาลวงไปใต้ ทำภาคผนวก
 ยังก้างอยู่ พอข้าพเจ้ามราษการต้องไปหัวเมืองทางบกขี้ไต หนังสือ "สารข
 พิเศษ" จะถึงกำหนดออกอยู่แล้ว ชนโศภิตอักษรการจึงไปขอรับ
 ร.อ. หลวงขวรบรรณรักษ์ (นิยม รักไทย) ซึ่งเคยเขียนครุสอนภาษาอังกฤษ
 แก่ข้าพเจ้าเมือครั้งเป็นเด็กอยู่ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ ให้ช่วยทำภาคผนวกค้อ
 ในที่สัดหนังสือขยายเบงกาลิกออกใต้ที่นกำหนด ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเรื่อง
 ภาคผนวกนเอง ทำให้หลวงขวรบรรณรักษ์ไม่ใ้ภาษาสันสกฤต และ "หายใจ"
 เป็นภาษาสันสกฤตค้อมา เวลานั้นรัฐบาลออกกฎหมายประกาศตั้งวรรณคดี
 สโมสรชนแล้ว และหนังสือขยายเบงกาลิกไ้ครบเกียรติกัย ไ้ป้ประกาศ
 นยขัตตยกย่องว่าเป็นหนังสือไทยเรื่องหนังสือทแต่งคดงขนาด แต่เกียรติกัย
 นตกแก่ข้าพเจ้าเมือเคย เพราะวรรณคดีสโมสรไม่อาจสามารถจะให้ประกาศ
 นยขัตตแยกกันไ้ อนทจริงหนังสือขยายเบงกาลิกเป็นเพียงนิยายตาม
 ธรรมดา แต่สมีเก็จกรมพระยาคำรังราชานภาพซึ่งทรงดำรงตำแหน่งอุปนา
 ยกแห่งวรรณคดีสโมสร มีพระประสงค์จะทรงสั่งเสริมคนหนุ่มให้นิยม
 วรรณคดีไทย และแต่งหนังสือไทยให้เป็นภาษาไทย

04/04/2565

หนังสือที่เราทำถักไปคือ กถาสรีตศาคร อันเป็นนิยายเรื่องใหญ่
 ในภาษาสันสกฤต เวลานั้นเราก้กำลังชอบนิยายสันสกฤต และยังใ้เรารัก
 หนังสือกถาสรีตศาครว่ามีอยู่ในโลก เป็นเพราะ น.ม.ส. ประทานหนังสือ

ฅบ้บแปล่ภษษษอ้งกฤษขงเรองน เราก้ชอขใจ จ้งขอให้ซึนโสภค้อกษรการ
 ส้งชอ ใค้มาท้งฅบ้บภษษษส้นสภกฤษแลล่ฅบ้บแปล่ข่นภษษษอ้งกฤษ ใค้มา
 ก้ล้งมอแปล่ทนต์ การแปล่หน้งส้อเรองนข่นแปล่อย่างหีโค้บ้ทศทตามเคบ
 ขงเรว ค้อแปล่ตามทว้อกษรค้แปล่ยากเหลอเกน เพวเรบปรโยคขง
 ภษษษไม่เหมอนกัน ท้งชอพระข่นเจาท้มก้ลาวดงนเรองก้เปล่ยนบ้อบ ๓
 ก้ระท้อให้คองเพมเซ้งอรรดคยทกหน้า หน้งส้อภษษษสรีทศสครบ่งชอก
 ข่นเล้ม ๓ อย่างนท้ภษษษอ้งกฤษเรบว่า Book ซ้งภษษษส้นสภกฤษเรบว่า
 เล้มพก เล้มเรกเขาให้ชอว่า กถษษษ เรวเกบขจะเขียนข่นค้อไทยว่า
 เล้มพกถษษษ เพวเรบข้วยควมค้กอนร้งโรจนขงเรว หน้งส้อนพมพทง
 ทว้ออรรดแลล่ค้อแปล่ ถ่าพค้ดงผอานทข่นนภค้กษษษภษษษ หน้งส้อภษษษ
 สรีทศสครก้ให้ควมร้มก้อข้อย เพวเรบแพรพรววไปค้วยเซ้งอรรด ถ่าพค้ดง
 ผอานตามอรรดคว ก้ข่นหน้งส้อ “ซนาคหนก” สก้ท้นบข เทคค้อมา
 เมบเรวแปล่เล้มสอชอว่า กถษษษ แล้ว ก้ไม่ม่มานะทจะแปล่ค้อไปชก
 อย่งไรก้ค้ หน้งส้อภษษษสรีทศสครนเอง คามท้ค้ทรายมา ว่าเป็นเทค้ให้
 พระขาทสมค้เจ้พระมงกฏเกลาเจ้าช้อยท้ว ทงร้งร้กเรวโค้บ้ปรยษ และข่น
 เทค้หน้งนทางอ้อมท้พระสวประเสริฐจะค้อไปบ้อยนภกรมพระอถกษณล
 ถค้จากน้เรวแปล่เรองป้อชาหรวนยษมากรออง แลล่เรองฟอลคอน
 เจ้พระยวชษษข่นนทระ จะแปล่เรองโหนกอนเรองโหนล้งจ้ม่ค้อ ข่นแปล่
 เพอสนกแลล่ “พกสมอง” หน้งส้อเรองป้อชาข้พเจ้ใค้มาจกวงวรวคค
 ข่นหน้งส้อข่นค้เรองชวนท้ว จกเรอง Marryat's Pasha's of many Tales.

ข้าพเจ้าจำข้อความในเรื่องนั้นได้แห่งหนึ่งซึ่งพระสารประเสริฐชอบใจมาก คือตอนที่ประชาถามความเห็นมุตตาฟาตนาหน้าหรือว่า “เฮ้ย มุตตาฟา พระอ้าหล่า ทรงห้ามขาดไม่ให้กินเหล้า ไม่ใช่หรือวะ?” มุตตาฟาเรียกใจป้าซาก็ตอบว่า “ขอรับกระผม พระอ้าหล่าทรงห้ามไว้จริง แต่เหตุไรจึงทรงห้ามเพราะกินเข้าไปแล้วมันเมา แต่ทว่าถ้าพระเดชพระคุณรับประทานไม้มาก็ไม่ผิดข้อห้าม ห้ามได้” ทรงนพระสารประเสริฐชอบใจมาก

หนังสือเรื่องฟอลคอน ค้นพบเป็นภาษาอังกฤษ ผู้แต่งดูเหมือนชื่อกลิตัน ข้าพเจ้าได้มาจากห้องสมุดของ น.ม.ส. จำได้ว่าแปลคำ dark complexion ว่าผิวคล้ำ แต่ถูก น.ม.ส. ทรงทักว่า “ไม่ได้การหลวงอนุমান เข้าใจคำ dark complexion ผิดถนัด”

การทำหนังสือของเราคือนั่นตั้งกล่าวมาน ทำเมื่อพระสารประเสริฐยังบวชเป็นพระ และสืบทอดมาจนเมื่อสึกจากเป็นพระแล้ว ข้าพเจ้าเขียนเรื่องจากความทรงจำ นักได้เท่าใดก็เขียนลงไปเท่านั้น ถ้าจะให้แน่นอนก็ต้องเอาหนังสือเหล่านั้นที่เขียนคพิมพิศครั้งแรกมาสอบส่วนแต่เห็นว่าไม่สู้จำเป็นจึงระงับไว้ ยังมีหนังสืออีก ๓ เล่ม คือ โลกนคติ ไตรพากย์ ธรรมนคติ และชาตกขางเรื่อง ซึ่งข้าพเจ้ามีส่วนช่วยเขียนหนังสือ ๓ เรื่องนี้ พระสารประเสริฐทำร่วมกัหลวงบวรบรรณรักษ์ เรือนิยายบรเทิงทศवार และมหาภารคยทชกเศนเคยวกัน หนังสือทพระสารประเสริฐทำตามลำพังผู้เดียว เมื่อสมัยโรงพิมพ์ไท กัมมอยู่ ๒ เรือง คือพระธรรมบท หมวดพาดแทรกชาตก แปลเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ก่อนรู้จักกับข้าพเจ้า อีกเรื่องหนึ่งคือ

คัมภีร์อภิธานนปัทยกา ซึ่งพระสารประเสริฐแยกคัพททแยงพวกผูกเป็น
 คาถา เามาเรียงใหม่เป็นอักษรานุกรมมีสองเล่มด้วยกัน

ทรงนข้าพเจ้าเพงนักษนไ้ว่า นอกจากหนังสือทกล้วมาข้างตน เรา
 กยชนโลภคอกษรการ เป็นผรวรมสร้างหนังสือชุดชมทรพยขงเทกชน การ
 ทำหนังสือคนใดควมคคมาจกหนังสือ Children's Treasure House
 ขง Arther Mee แต่เราไม่ไคลงมอทำเอง เป็นเพียงผเลอทหาหนังสือ
 ทรแปลและห่านกเชยทเรารจกมาเป็นผแปล เราเป็นแต่คนคอบทรจกแก
 ล่านวนและเขียนค่านำให้ท่านน ในหนังสือชุดน มีเรื่องคนมประโยชน์
 หรือประวัติขงบุคคลต่าง ๆ รวมอบควคคูเหมอน ๓ เล่ม เทททจรเกคเรอง
 อย่างนชน เอนงมาแต่เมอข้าพเจ้ารบราชการอยู่ในกรมศุลกากร ผรงซึ่ง
 เป็นทปริกษาขงกรมนน แนนนำให้ข้าพเจ้าอ่านหนังสือประวัติศาสตรและ
 ปรวัติขงบุคคลมชอ การแนนนำให้อ่านจรวาเป็นการบังคับโดยปริยายไค
 เพราะข้าพเจ้าอ่านไปแล้วเท่าไค ทอนนำเรองไปเล่าปากเปล่าให้เขาฟังทุก
 วันแล้ว แล้วเขาถอขยายเพิ่มเติมหรือทททวงขอทททพรองให้ทราบ ข้าพเจ้า
 คองอ่านควจำเป็น เพราะมีตำแหน่งหน้าทเบนเลขานการขงเขา ข้าพเจ้า
 ธานควผสนใจมาไคสักคร่งยี่ ครนแล้วเขาก็ไม่เรียกให้ไปเล่าปากเปล่าอีก
 ท่านคกงนกว่าข้าพเจ้าไม่ถกยบังคับแล้ว เห็นจะเลิกอ่านเขนแน่ ทรงกันข้าม
 กลบชอขอ่านเรองอย่างนคตลอดมาจนทุกวันนี้ เขาเคยบอกข้าพเจ้าว่า
 ปรวัติบุคคลเป็นส่วนสำคัญขงการศึกษา ฉายงไคอ่าน ปรวัติทเจ้าขง
 ปรวัติเบนผเขียนเอง จรทำให้ไครับควมรู้และอยาก ปรพฤคิอยากเป็น

เหมือนเรื่องในประวัติศาสตร์ เป็นงานของเดียวกับคนละคร ภาพยนตร์
 อยากรู้เป็นพระเอกนางเอกในเรื่องฉันทน์ ในบรรดาประวัติของบุคคลต่าง ๆ
 ที่ได้อ่าน มียุ่ประวัติหนึ่งที่ทำให้ข้าพเจ้าเกิดอารมณ์สะเทือนใจขึ้นอย่างแรง
 คือประวัติของ T. Booker Washington ท่านนี้เกิดในสมัยก่อนสงครามโลก
 ทาสในอเมริกาไม่ตีสานัก เป็นคนมีเชื้อชาติคนโกรและเป็นคนทาสผู้เกิดใน
 เรือนเชย แต่ด้วยความมานะบากบั่นอันแรงกล้า ซึ่งมักกล่าวไว้ในประวัติ
 กระทำให้ท่านเป็นคนมีชื่อของโลกคนหนึ่ง เป็นทรกไคร้นับถือของฝรั่ง ซึ่ง
 ตามปรกติไม่ยอมให้เกียรติยศแก่ชนชาติอื่นที่ไม่ใช่ฝรั่งใ้ได้ง่าย ๆ ข้าพเจ้า
 เคยจดประวัติของท่านนี้แต่ย่อ ๆ ให้ "ธัญวัน" ซึ่งเป็นเพื่อนทาสคนหนึ่ง
 หนึ่งของข้าพเจ้าและของพระสารประเสริฐ ไปเรียบเรียงและอ่านทางวิทย
 กระจายเสียงเป็น "นิยายของธัญวัน" แต่ดูเหมือนจะไม่เป็นเรื่องที่น่าสนใจ
 ักนัก ความคิดที่ระใหม่เรื่องอย่างนี้ไปอ่านทางวิทยกระจายเสียงจึง
 ไป เมื่อครั้งเราทำหนังสือชุด "ชุดทรัพย์ของเด็ก" ความคิดนั้นมียุ่
 ใดเกิดเรื่องคนมีประโยชน์ขึ้น เล่มแรกเป็นประวัติของชาวกรีกและชาว
 โรมัน เามาจากหนังสือ Gould's Plutarch's Lives. ซึ่งเราขอแรง
 เพื่อนคนหนึ่งแปลต้นฉบับ เป็นต้นฉบับในหมู่เด็กฝรั่ง เพราะปรากฏว่ามี
 ฉบบที่แก้ไขเพิ่มเติมและตีพิมพ์ขึ้นใหม่ในเวลาไม่ช้ามาน เมื่อเราทำ
 หนังสือชุดชุดทรัพย์ของเด็ก ข้าพเจ้าได้รับของขวัญจากชนโสภิตอักษรการ
 คือ หนังสืออังกฤษเรื่องประวัติของบุคคลต่าง ๆ ชุดใหม่มีหลายสิบเล่ม
 ด้วยกัน แก่พระสารประเสริฐเลือกเอาหนังสือเกี่ยวกับภาษาบาลีและสันสกฤต

คล้องแคล้ว ค่อยไปอาวเป็นพระเถระที่ศักดิ์ของคหิง ความมักเป็นจริง
 เช่นนั้น เมื่อพระมหาครมีอายุย่างเข้าเถรภูมิ ข้าพเจ้าก็ทราบมาแว้ว ๆ ว่า
 จะไปเป็นเจ้าคุณพระอมรวิริกขิต แต่พระมหาครก็ไม่ไปเป็น เพราะรัก
 เสียก่อน พระมหาครไม่เคยปรีปากบอกแก่ข้าพเจ้าโดยตรงว่าจะรัก เช่น
 แต่บ่นว่าไม่ใคร่สบาย พกทง ๆ ไว้ให้เข้าใจเอาเองเท่านั้นหลายครั้ง ข้าพเจ้า
 ก็พาขอไม่ใคร่เฉลียวใจว่าจะรักเพราะร้อนเฝ้าเหลืออง จนวันหนึ่งถึงททำให้
 ข้าพเจ้าประหลาดใจมาก ก็ได้เห็นพระมหาครมาพบข้าพเจ้า พบคราวนี้
 ไม่ใช่เป็นพระมหาคร แต่เป็นนายศรี นาคะประทีป นุ่งม่วงคลุมเหมือนสีนุ่ง
 สวมถุงน่องรองเท้า ใต้เสื้อราชยาเคน คุโก้เก่มากอัย ยกมือไหว้ก้มเช่น
 แต่ไม่ชำนานู ะ นนมีใครคามาข้างหลังด้วย เป็นผู้หญิงสาวห่มแพรสี
 คุเหมือนสีจำปาหรือสีอะไรก็จำไม่ได้ เพราะเป็นเวลากลางคืน ผู้หญิงคน
 แหละ คือนางสารประเสริฐ (สีพันธุ นาคะประทีป) ซึ่งเป็นคทกขคย
 ของพระสารประเสริฐ อัยด้วยกันมาจนแก่จนพระสารประเสริฐตายจากไป
 ก่อน ตอนที่พระมหาครรักเห็นจะเป็น พ.ศ. ๒๔๖๒ คือคคชที่มีอายุ
 เป็นพระเถระไคแล้ว ล่วงมาหลายปี ข้าพเจ้าอ่านหนังสือแถลงการณ์คณะ
 สังฆมวระยะทางสมเ็จพระมหาสมณเจ้า เลิศจทรวรการคณะสังฆมณฑล
 ปรำจัน พ.ศ. ๒๔๕๗ พบข้อความคคชท้ายของรายงานนั้นว่า "ระย
 ทางคณะนเขนจนภายหลัง การที่ไม่ใคร่เรียบเรียงไว้นี้แต่แรกเพราะพระ
 มหาครวิคเทศวิคินทราวาส เป็นเจ้าหนาท้เรียงระยะทาง ทำเหลวเสีย
 ในทสี่กลาสักขาไปเสียแล้ว" ข้าพเจ้าอ่านแล้วก็ระลึกถึงความเคิมไคว่า
 คงเป็นเพราะทบ่นว่าไม่ใคร่สบายนั่นเอง จึงทำเหลวเสีย

เมื่อพระมหากษัตริย์เปลี่ยนสภาพมาเป็นนายศรี นาคะประทีปแล้ว ใน
 ตอนแรก ๆ เราไม่ค่อยได้พบกัน เพราะเป็นตอนที่ข้าเจ้าโลภของโลกของคฤหัสถ์
 ผู้ครองเรือนใหม่ ๆ เป็นอย่างข้าใหม่ปลามัน เป็นเพื่อนกันกับของรู้จักกัน
 อย่างเข้าไปซัดจิ้งหรีดทำให้เกิดความรำคาญ เพราะเรื่องอย่างนั้น ข้าพเจ้าเอง
 เคยเป็นมาก่อนอย่างทนายแก่นแรงทงพศไว้ ในหนังสือเรื่องป่าช้า ถ้าจะ
 พยกันกันนาน ๆ รวบรวมที่ละครึ่งเท่านั้น พบครึ่งหลังนายศรี นาคะประทีป
 แต่งเครื่องแบบมีปลอกเหล็กของสวมแขนเสื้อ คือเขารับราชการเป็นอนคาศนา-
 จารย์ประจำกรมตำรวจ กระทรวงกลาโหม ซึ่งมีพระบรมมหาราชวัง
 เป็นหัวหน้า ขึ้นเป็น พ.ศ. ๒๔๖๒ เห็นจะจำไม่ผิด การทำหนังสือ
 ของเราตอนนั้นห่างไป เพราะนายศรี นาคะประทีป เพิ่งสึกมาใหม่ ๆ

นายศรี นาคะประทีป หรือเรียกให้เต็มยศว่า รองอำมาตย์โท
 ศรี นาคะประทีป รัชการเป็นอนคาศนาจารย์มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๕
 กระทรวงศึกษาธิการ สมัยพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นเสนาบดี ขอเข้าไป
 รัชการในกระทรวงนั้น ในตำแหน่งผู้ช่วยแผนกอธิธานสยามในกรมตำรวจ
 แล้วต่อมาไม่ช้าก็ขยับราชการขึ้นเป็นหลวงอธิธานเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖
 ตอนนั้นพระยาทสมเด็จ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกำลังทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง
 มีต้นพญา ทรงแสดงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงอธิธานไปรัชการ
 ใกล้ชิดพระองค์ชั่วคราว เกี่ยวกับเรื่องทรงพระราชนิพนธ์อยู่นั้น หลวง
 อธิธานมีหน้าที่ถวายความเห็นเกี่ยวกับเรื่องศัพท์ และตามลี้ภัยพระ
 ราชดำเนินไปอยู่ตามคุกหลายเวลา ระหว่างนั้นเมื่อหลวงอธิธาน
 มีเวลาว่างก็ใช้เวลาเหล่านั้น ทำสมาธิภาวนารวมเกยรถโคกเล่มหนึ่งและพิมพ์

เป็นเล่มแล้วที่โรงพิมพ์ไท เทศไรหลวงธุรกิจภิกษานรังกาหนังสี่เรือนนี้ ก็
 เพราะมีเรื่องเกยวกับรามเกียรติ์ ซึ่งจะกล่าวในตอนหลัง เมื่อเสร็จหน้าที่
 ความเสียแล้ว หลวงธุรกิจภิกษานกกลับมารักษาการในกรมตำราตามเดิม
 ถึงเกิดคุณนายศรี นาคะประทัย เมื่อเป็นหลวงธุรกิจภิกษาน คชอกจะชอบ
 ถึงทีเมือขวชอขยจะชอบไม่ได้เป็นอันขาด เพศความยศวิกรมอาจจะชอบขย
 แล้ว เมื่อก่อนมาขยกระทรวงศกษาศิกาวรกเป็นได้ แต่เมื่อยายมาขยแล้ว
 มีเพื่อนฝูงทถกคอกนหลายคน ข้าพเจ้าก็มีโอกาสชอขยพอสันทสนมกขยท่าน
 เหล่านักขย ความสนกขยของเราเมือเขาพวกกนโดยมากเป็นอยางอันเรื่อง
 พระมเหลเถไถมะไหลดา ข้าพเจ้าชอกหลวงธุรกิจภิกษานว่า ม กยล ใน
 คำว่ามเหลเถไถมะไหลดานแปลกรกกันนถ เมือรวมกนหรือแยกกนก็ขยเช่น
 พวกเคยวกันขยนนเอง ขกขยอยาง แมง—แมง—แมง, เมล็ด—เม็ด—
 เล็ด ถ้าเราสมมกค้ำว่าเมลาขย กะไรไ้ เมลา—มา—ลา หลวงธุรกิจ
 ภิกษานหัวเราะกาก เห็นขยถงขยรอง “ไวย” ซึ่งถ่าไม่สนกทสกกไมม
 “ไวย” แต่ไม่ถงจอก ๖ เวาขยขยแล้ว ข้าพเจ้าจะชอขยวรคเรองคชอนน
 ไวยเพยงเทาน นอกจากเรองเมือขยราชการขยในกระทรวงน หลวงธุรกิจ
 ภิกษานได้ทำหนังสี่รวมกขยพระถนแพทข ๒ เรองคช เรองท้าววิกรมทศย
 และนียายขยของเชกสเบียรของแลมพ

ถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ กรมราชเลขาธิการขอย้ายหลวงธุรกิจภิกษานไป
 รักษาการในกรมนี้ในตำแหน่งปลัดกรมพระอาลักษณ์ ล่วงต่อมาอีกปีเศษ
 คือใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงธุรกิจภิกษาน
 มีบรรดาศักดิ์เป็นพระสวรสเสริฐ ข้าพเจ้าไม่เคยทราบวว่าหลวง

อธิการิธานจะไต่เบ้นทพระสารประเสริฐ มารู้เอาในวันที่ไต่รับพระราชทาน
 สัญญาบัตรวันนั้นเบ้นวันเฉลิมพระชนมพรรษา ตามปรกติข้าราชการกรม
 ศัลยกรรม ซ่งมีข้าพเจ้าคนหนึ่งมีการเลียงสนักกัน พระสารประเสริฐคนหนึ่ง
 มีโอกาสสามารถ่วมชุมนุมด้วยทุกปี เพราะข้าราชการกรมศัลยกรรมส่วนมากรู้จัก
 ชอบพอกันกับพระสารประเสริฐ และข้าราชการเหล่านั้นครั้งกระโน้นก็ไม่ผิด
 อะไรกับข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการสมัยนั้น มีพวกชอบพระมะเหลเถไถ
 กหลายคน วันที่พระสารประเสริฐไต่รับพระราชทานสัญญาบัตรแล้วเบ้น
 เวลากลางคืน เรากำลังประชุมกันอยู่ที่ทำหน้ากรมศัลยกรรม ซ่งเวลา
 นั้นเรียกกันเบ้นสามัญว่าโรงภาษีร้อยชักสาม พระสารประเสริฐยมหน้าแดง
 เข้ามา เพื่อกททายปราศรัยเอะอะกันแล้ว พระสารประเสริฐ ก็ขิ้นแผ่น
 กระดาษทอให้ข้าพเจ้าท กระดาษแผ่นนั้นคือสัญญาบัตรให้หลวงอธิการิธาน
 เบ้นพระสารประเสริฐ ข้าพเจ้าเหลือยเห็นตัวหนังสือในนั้นอ่านแล้วก็ขิ้นค
 มาก สั้งแผ่นสัญญาบัตร ระบุขิ้นคไปให้เพื่อนคนหนึ่งเบ้นนายทหารและ
 นั่งอยู่ใกล้กับข้าพเจ้าเพื่อนคนนั้นรีบไปอ่าน ก็มหนานังมองคสัญญาบัตร
 แผ่นนั้นสักครู่ แล้วกล่าวเบ้นถ้อยคำออกมาถึง ๆ ว่า “อ้อ พระสารประเสริฐ
 ลาน ลานเดิม” ทนโคนนพวกเราไต่ขิ้นพระสารประเสริฐเปล่งวาจาออกมา
 ว่า “บ๊ะ มันก็ไมหนกอะไรใครนี่” ทอนนพวกเราทของไมรูเรื่องต่าง
 ตกตะลึงกัน เพราะเราอยู่ว่าถ้าไกรจิดเบ้นคองมีบะ และคำทนทกันคน
 ประโยคเสมอ ครวานพวกทขิงไมรูกรขิ้นว่าเบ้นพระสารประเสริฐแล้วต่าง
 แสดงความขิ้นค ลางคนก็ว่าเหมาะที่สุด เพราะอย่างไรเลียบเบ้นไต่รับ
 ตำแหน่งทพระศรีสุนทรโวหาร (ภู่) เบ้นแน พระสารประเสริฐก็หายไกรจ

หัวเราะออกมาได้อย่างซอซอใจ ท่านที่เคยอ่านหนังสือแบบเรียนภาษาไทยรุ่น
 เก่าชุดมุลยบทบรรพกิจ ซึ่งพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
 เป็นผู้แต่ง คงจะจำได้ว่า มีโคลงอวยหลายบทจะเป็นในหน้าค่นหรือในท้าย
 ของหนังสือคนนั้นก็จำไม่ได้ บทแรกของคำโคลงบทแรกชนค่นว่า “หลวง
 สारประเสริฐน้อย นามเคิม” ที่เพื่อนของพระสารประเสริฐคนนั้น นกดู
 โคลงบาทนแล้วเอามาแปลอวยคำเสียข้าง ให้เข้ากับลักษณะของพระสาร-
 ประเสริฐ ก็เห็นว่าซำคี่ แต่พระสารประเสริฐไม่ยอมเห็นซำค้วย พระสาร-
 ประเสริฐมีนิสัยไม่โกรธง่าย แต่ถ้าโกรธหายเร็ว โดยเฉพาะเรื่องท่านอง
 ขางค่นนี้ ค่นวันหนึ่งเรากินเลี้ยงกันบนภักตาคารห้อยเทียนเหลา เห็น
 พระสารประเสริฐคุยกันเอะอะอวยกับพระพิณจนากร (เพง ยกค่นนี้) ผู้ซึ่ง
 ค่อมมาได้เป็นผู้แทนคนแรก ค่นหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ที่นค่นนั้นเห็นพระ
 พินจนากรลุกชนจากเก้าออยอย่างผลุนผลัน ค่ว้าหมวกโตกรบเดินออกนอก
 ห้องไป โดยไม่ได้รำดาใคร พวกเรากตตะลึง ค่างถามพระสารประเสริฐ
 เป็นเสียงเดียวว่าเกิดเรื่องอะไรกัน พระสารประเสริฐนั่งงไม่ตอบ สักอคิด
 หนึ่งจึงหัวเราะและพูดออกมาได้ว่า “เอ น้เราข่าหรือเขาข่าแสะ” เรา
 ถามซ้ำว่า “อะไรกัน” พระสารประเสริฐตอบว่า “ไม่รู้” แล้วก็หัวเราะ
 เห็นชน เรองนนดาคะเตากันก็ค่งไม่มีอื่นนอกจากเรอง “ไม่หมักอะไร”
 เป็นแน่ ที่ทำให้เกิดเรอง แต่อย่างไรก็ดี ค่อมาค่นทั้งสองก็กลับค่นใหม่
 ทัน่าเรองนมากล่าว ก็เพื่อแสดงให้เห็นนิสัยพระสารประเสริฐว่าแม้เป็นคน
 มีลักษณะว่าใจน้อยโกรธง่ายแต่ก็หายเร็ว การเป็นมิตรกับใคร ๆ จึงยืนยาว
 ทรงนจะขอแทรกเรองภักตาคารห้อยเทียนเหลาที่เกี่ยวกับพระสารประเสริฐ

เป็นเรื่องเกิดขึ้นที่หลังเมื่อ ๓-๔ ปีล่วงมาแล้ว เพื่อนคนหนึ่งเป็นผมส่วน
 เกยวข้องอยู่กับกตาคารหอยเทียน เหลลามาหาข้าพเจ้าปรารภว่าอยากจะ
 เปลี่ยนชื่อหอยเทียนเหลลาคือเป็นชื่อไทย และต้องการให้เป็นเรื่องเกี่ยวกับว่า
 มาจากวิมานชั้นฟ้าหรืออะไรอย่างนั้น ขณะนั้นพระสารประเสริฐนั่งอยู่ด้วย
 ข้าพเจ้าจึงหันไปถามว่า "ว่าอย่างไร คิดคำที่เหมาะสม ๆ ให้ได้บ้างไหม"
 พระสารประเสริฐนั่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วตอบว่า "หยาดฟ้าเอาไหม" เพื่อน
 ข้าพเจ้าคั่นนัยชอกว่าฮือ และว่าจะชอนำไปปรึกษาญาติ ต่อมาเราก็ได้เห็น
 คำว่า "หยาดฟ้า" ปรากฏเป็นชานชกอาคารแห่งหนึ่งทถนนราชดำเนิน
 ตอนนั้นพระสารประเสริฐถามข้าพเจ้าว่า "ไหนรางวัลคำคิดชื่อ" ข้าพเจ้า
 ตอบว่า "เป็นกัซวดก็ส่งบิลไปเก็บเองซิ"

พระสารประเสริฐรัชมารชการในตำแหน่งปลัดกรมอาลักษณ์ มีหน้าที่
 ร่างประกาศกรมเสนาบดีกรมราชโองการ ตลอดจนเรื่องคดีข้อตั้งและงาน
 เกยวข้องหนังสือในหน้าที่ของอาลักษณ์ และในราชการส่วนพระองค์ ทรง
 พระมหากรุณาพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ ร. ๗ ชั้นที่ ๔ แก่พระสาร-
 ประเสริฐเป็นพิเศษ นอกนั้นพระสารประเสริฐยังมีหน้าที่เป็นผู้อ่านประกาศใน
 งานพระราชพิธีต่าง ๆ มีผู้สงสัยอยู่หลายคนว่าพระสารประเสริฐพูดมีคำอย่าง
 จะอ่านประกาศในงานพระราชพิธีใดก็หรือ ทรงกันข้าม พระสารประเสริฐ
 อ่านใดก็เป็นที่สุด ซักถอยซักคำลงจริงหวัระวรรคตอนได้เหมาะสม ไม่มี
 ประหมาสะทกสะท้าน เมื่อออกโรงอ่านครั้งแรกก็อ่านถวายเป็นไต่ จนเจ้านาย
 ผู้ใหญ่พระองค์หนึ่งเสด็จมาจับไหล่พระ สาร ประเสริฐ และ ทรง แสดง ความ
 ยินดี ก่อนอ่านหลายวันพระสารประเสริฐเอาสำเนาประกาศที่จะอ่านถวายเป็น

มาขิดทาเครื่องหมายแบ่งจังหวัดสำหรับบ้าน เป็นอันไว้จังหวัดหอยคินคทง
 กิม เป็นอันไว้จังหวัดหอยคินนหนอยกิม และอันซอมเป็นหลายครั้ง ที่
 อันไคไม่ประหมาเพราะเคยเทศน์เมื่อครั้งบวชเป็นพระ และเคยเล่นเป็นคว
 ละครในคณะไทยเซมมอชหลายคราว ถ้าจะมีประหม่ากิมข้างแคว้นชย
 เต็มท

พระสารประเสริฐมีนิสัยชอบคิดหาคำสำหรับตงเป็นข้อ ข้อของใคร
 และใครมอชมากทเขียนชอชงพระสารประเสริฐคิกให้ โดยที่เจ้าควมชอไมช
 เพราะชอเหล่าน ลางชอกมชอมาทางข้าพเจ้า ข้าพเจ้ากส่งให้พระสารประเสริฐ
 เป็นคคิกให้ ชอชคคิกใต้นน จะต้อง เป็นไปตามหลักเกณฑ์ชงวิชา
 ไทวิชาศาสตร์ ชงพระสารประเสริฐนบถอมมาก และเมือคคิกให้แล้วโดยมาก
 มักโคชอชเหมาะ ๆ ไม่ชคชและ เป็นคำทถหลักในภาษา แต่ภาษคมีว่า
 “สคชงรพลาค นักปราศัญชงรพลาง” คราวทงพระธรรมเทศทวยทชช
 ทอว่ามาทางข้าพเจ้าว่า เทศไรจิงไปแกคว่านโรคชงเก้าชงเขาเป็น
 นโรค ข้าพเจ้าคชอชว่าเป็นเพราะตามหลักไวยากรณสันสคฤค, ถ้ามี ร
 ทามทลางคว่า นร กิ “ชอชลลร” ทนรชอกเสียบ ให้เหลชแต่น พยชค
 เกี้ยว พระธรรมเทศทวยทชชทว่า “รูไทมนี้โรค แปลว่าอะไร คว่า
 ตะบงภาษาชาวจิงเรียกว่า ทอชพระน” เมือข้าพเจ้านำมาชอชพระสาร
 ประเสริฐ กยอชททนทไม่กล้าเอา “ทวชนก้าแพง” เพราะชนชนคเกี้ยว

พระสารประเสริฐมีบุตรเกศกวีนางประเสริฐ ๕ คน มีชอชโคยลาคช
 ชายคช ศวีวรรณ ศวีกล ศวีฉนท ศวีสทชและศวีภมล สองคนแรกเขียน
 ทอชช ออกสามคนเป็นชาย ชอชทงทมคนเป็นชอชพระราชทาน โดยทพระสาร-

ประเสริฐเป็นผลคือชอลเกล้าฯ ๗ ฉววย และทรงพระมหากรุณาพระราชทาน
เสมา ป.ป.ร. ทองคำแก่เด็กเหล่านั้นเช่นสิริมงคลทุกคน

ข้าพเจ้าเล่าชีวิตพระสาร์ประเสริฐมาชยวียงไม่ไ้กล่าวว่ พระสาร์-
ประเสริฐเป็นลูกใคร ความจริงข้าพเจ้าก็ไม่มี เพิ่งเห็นขีคทาพระสาร์ประเสริฐ
เมื่อท่านช่วยไปไหนไม่ไ้ไ้ เพราะชวาทพลภาพ มาทราบชอคือเมื่อ
พระสาร์ประเสริฐทำศพบิตาว่าท่านชอเทียน นาคะประทีป เป็นข้าราชการ
กระทรวงการต่างประเทศ มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงพหฉวรัชการ ส่วนมารดา
พระสาร์ประเสริฐเห็นจะแดงแก่กรรมเสียนานแล้ว ข้าพเจ้าจึงไม่เคยพบและ
วรก แต่ไ้ไ้ความว่ชอชอน ข้าพเจ้าเห็นชอบิตาพระสาร์ประเสริฐว่เทียน
กนกออกว่ค่านเอง ทมาเปลยนเป็นประทีปในคำ ทายของนาม สกล วานาคะ-
ประทีป ฉาเช่นนบี่ของพระสาร์ประเสริฐเห็นจะชอชางกรมง ก็ไ้รับ
คำยืนยันจากพระสาร์ประเสริฐเองว่เช่นนั้น ในงานพระราชทานเพลิงศพ
ขีคทาพระสาร์ประเสริฐครั้งนั้น แจกหนังสือไทยเทศศรบชค ๔ เล่ม
หนังสือไทยเทศทเวาแปลไม่ไ้แปลเสีรและศพมพพรอมกัน เมื่อเล่มหนังสือ
ออกแล้ว กว่จะแดงเล่มคือ ๗ ไ้ไ้มีระยะห่างกันนานหลายเดือน ในการ
พิมพ์ครงนพระสาร์ประเสริฐลงมือชวระใหม่ บรรจงแปลงไ้ไ้ตรงกับคณขี
ในภาษาสันสกฤตเพราะต้องการทำคยนำพกนำแรงของตนเอง เพื่อเป็น
อนสรณผลของคณขีคทาชอลเกล้าฯ ข้าพเจ้าจึงมีส่วนเกยวของคยนชยเคมท์
ทานทเคยชานหนังสือทพระสาร์ประเสริฐแต่ง ฉาท่านเป็นนงเลงหนังสือ
กคชอวรบรองว่พระสาร์ประเสริฐแต่งคณก ไ้ไ้ลยค่านชยเคว่ไ้ไ้ชอความ
มากนและชเคเจนเป็นภาษาไทยแท้ สัมบรณทงหลักของภาษาและลยค้ำ ว่

ทางหลักศิลปะและวรรณคดีของชาวตะวันตก พระสารประเสริฐก็เป็นนัก Classicist โดยแท้ มีพลพถันในการใช้ถ้อยคำ เช่นถ้าข้อความในประโยคแรกมีคำว่า "อย่างใด" และประโยคต่อมามีคำว่า "อย่างนั้น พระสารประเสริฐจะไม่ยอมใช้คำว่า "อย่างไร" เป็นอันขาด ถ้าเขียนคำว่า ทนายอนหน่าฝนหน่าหนาว พระสารประเสริฐเป็นตอขงแกเขียน "ถูก" ทกแห่ง ถ้าเขียนถูกแลงกตอขงแกเขียนหนาแลง ในการชำระหนังสือที่โตปเทศครึ่งหลังน ถ้าเขาฉบบัแปลครึ่งแรกมาเปรียบกันดู จะเห็นมีข้อความอยู่มากแห่งที่ใช้ ถ้อยคำสำนวนต่างกัน เพราะการแปลครึ่งหลังเขียนแปลอย่าง "เทียบเคียง-คองเบง" ให้ตรงกัขันฉบบัภาษาเคมีและแปลเมื่อแตกฉานแล้ว จึงมี ประโยชน์แก่นักศึกษาภาษาสันสกฤตมาก ส่วนการแปลครึ่งแรกเป็นแปล อย่างนักเรียนซึ่งยังไม่แตกฉาน ล้วงมานานหลายข้พระสารประเสริฐระบุ ความรู้สึกแก่ข้าพเจ้าว่า "มันยังงใจไม่รู้แปลครึ่งหลังอย่างพยายามและหวังคง ทำไมมันอ่านสู้แปลครึ่งแรกไม่ได้" ข้าพเจ้าตอบว่า "จำไม่ได้หรือซุนโสภิตา เคยบอกกับเราว่าที่โตปเทศฉบบัแปลครึ่งแรกคือไปจะเป็นหนังสือที่คนต้องการ หาแต่จะหาไม่ได้" พระสารประเสริฐก็รับว่าจริง ที่พระสารประเสริฐรู้สึก เช่นนั้นเป็นเพราะฉบบัแปล ครึ่งแรกเราอดศเอาความรู้สึกของเราลง ไปเป็นตัว หนังสือ ส่วนแปลครึ่งหลังเป็นฉบบัเราความรู้สึกงไม่ใช้ความรู้สึกของเรา ไล่ลงไป และถูกบังคับให้อยู่ในวงจำกัดของความคิชอบอย่างเคร่งครัด คิ จะยักย้ายหรือแปลให้ผิดไปจากภาษาสันสกฤตที่เขาค้นฉบบัเคมีไม่ได้ ความ รู้สึกเมื่ออ่านจึงผิดกัน สำนวนที่โตปเทศแปลครึ่งแรก กระเด็นไปในแนว ของ วรรณศิลป์ ส่วนสำนวนแปล ครึ่งหลังหันไปเป็นหลัก Academic

ลึงกอรลดา ไม่ใช่เป็นลึงของพระราม จึงไม่ควรให้เกียรติยศเป็นถึงวานร”
พระสาร์ประเสริฐว่า “ถ้าอย่างนั้นขุนกระบี่ ก็ใช่เป็นขุนลึงซี”

ในหน้าคนของประวศททานอ่านชยันมค้ำว่า “การผูกแห่งมิตร” น
กมเรองซาพเจ้าเขียนไปว่า “การผูกมิตร” แต่พระสาร์ประเสริฐเดิมเป็น
“การผูกแห่งมิตร” ครึ่งนั้นเราเพิ่งรู้จักกัน พระสาร์ประเสริฐไม่ต้องการ
ให้เกิดชกใจกันชน คงเป็นเพราะเกรง ใจจึงเขียนเขียนชกความเห็นเรองการ
แต่งภาษาไทย โดยเฉพาะเกี่ยวกับค้ำว่า แห่ง ว่าควรใช้และไม่ควรใช้อย่างไร
เป็นหนังสือออกสำหเขียนชก ๑๐ หน้ากระดาษฟลสเก็บ ด้วยความตั้งใจ
กทระให้เพื่อนใครหลักของภาษาเพราะคำในคำศัพท์เป็นฉฏฐวศทท จึงต้อง
มค้ำว่า แห่ง แต่ในที่ไทยเทศฉบับแปลครึ่งหลังมีเพียง “การผูกมิตร” เท่านั้น
กม ซำพเจ้าขงรสกขอมคณและจำไคแม่ย่านทกวนัน เพราะหนังสือชกชยัน
ยังมีอยู่ในแฟ้มส่วนตัวของซำพเจ้า ซำพเจ้าไม่เข้าใจในเรองพระพทศศาสตร์
คณไหน พระสาร์ประเสริฐก็คงใจอธิบายให้รเมื่อเห็นว่ายังไม่เข้าใจคกพยายาม
ค้นทหาหนังสือและเขียนเพิ่มเติมคมาให้อ่าน คมมาในคณหลังพระสาร์ประเสริฐ
บอคว ซำพเจ้ามีความรู้ให้ ๕ พรรษาแต่ยังไม่แตกฉาน ทว่ามีความรู้ ๕ พรรษา
ซำพเจ้าทรวด้วยตนเองไม่ได้ แต่ทว่ายังไม่แตกฉานนั้น ซำพเจ้าเข้าใจ
ความม่งหมายของพระสาร์ประเสริฐได้ คือต้องการให้ซำพเจ้ามวชเป็นพระ
ลของศสภกพทหง เป็รยเหมือนคนที่ไม่เคยเข้ามทวทยาลัย แม้มีความรู้
รแนววิชา ส่วนชวคของมทวทยาลัยคนลกหนายางเป็นอย่างไรยังไม่รู้ ก็ระ
ลคว่าใคชชเขียนนสคในมทวทยาลัยพระยังไม่ใค ซำพเจ้าขอขอมใจเพื่อนกม
ความทวงคไว้ในทนชกครึ่งทง

เขียนจดทอนน นกขนมมาโตวาผู้ซงมือทอพลแก่พระส้ารประเสริฐเมือ
 ครวงทำทนงสี่ทโคปเทศครวงแรกมอชอก ๒ คน คือ พระส้าณะเศรมฐสุนทร
 (พัก ส้าณะเศรมฐ) และพระไพโรสฉนทส้าดาร์ภย์ (เทียน สัพพินอ) พระ
 ส้าณะเศรมฐสุนทร เป็นข้าวชการกรมไปรษณีย์โทรเลข เป็นผู้ใ้ใจเรือง
 ภาษาสันสกฤตและมีคำรับคำวภาษาสันสกฤตมาก ทนงสี่ทโคปเทศฉบับแปล
 เป็นภาษาสันสกฤต ซงนักปราชญ์ชาวอินเดียบเป็นแปล และทเราคองการตลอด
 จนข้อแนะนำต่าง ๆ อันเกยวกับเรืองภาษาสันสกฤต เราทโคปมาจากทนงสน
 พระส้าณะเศรมฐสุนทรไม่ใ้ช่นักเขียน แต่เป็นผู้ชอบคึกษาหาควมรู้แปลก ๆ
 เช่นส่งเอาคำวภาษาสันสกฤตเข้ามา และทเราคองเครองยาซงมอชในคำว
 นนลงซอซงไม่สามารถระสขภาษาไทยใ้ ผ่ากแจกทไปอินเดียบใ้ช่วย
 ซอมาค้วย พระส้าณะเศรมฐสุนทรเล้าให้ฟังว่า ซอเครองยาลางซอกท
 วจซอสนสกฤตผ่ากแจกไปซอลงอินเดียบ ไ้มาเป็นเครองขาทมอชทกคนราคา
 เพียงไฟเยยในเมองเรากม เพราะระณนกระบวนซอซาเป็นภาษาสันสกฤตตรง
 กบซอไทยว่าอะไร ทนงสนเป็นรทคนทนง เรืองไม่รู้ว่าอะไรเช่นอะไร ถึง
 ซอออกไป ไ้ถึงทในขานเวอมอชทกคน มีเรองขาวยเรองทนง เมือเวลาขม
 ปลูกทนขาลมกน เพื่อนซอซาพเจาคทนทนงพซอซอตนปลาลมีนแคตตาลอช
 ซอซอคนไมซอของฝรั่ง ครูปทมอชในแคตตาลอชเล่มนเห็นซอชกค คงเป็นไม
 แปลกใ้ขามพอใ้ ซอกซอใ้ว่า Wallachia Palm ราคาใ้ถูกค้วย รวซอ
 คราวนส่งเข้ามาหลาย ๆ ทนเป็นซอชอกทวไ้กลมไป ครนเมือคนไมทส่งไป
 เข้ามาลง พอแก่หออชอกทนทนงออกใ้ใหมว่ามันเป็นคั่นอะไร มันใ้เป็นคั่น
 เค้าร้างขนาคคั่นเล็ก ๆ หลายคั่น เป็นคั่นไมทเราไม่ขมปลูกทนในขาน

04/04/2566

เพราะชอบไม้
แม่นำไปเท่านั้น

ตกลงคนเต่าร้างเหล่านั้นใครบ่เกยรศยศแค่โยนทิ้งลง

พระไพรีสัตว์สารภีทักข้าพเจ้านำพระสารประเสริฐไปรู้จักเป็นคนที
สอง เป็นข้าราชการกรมป่าไม้มีความรู้ภาษาอังกฤษและภาษาบาลีสั่ง ข้าพเจ้า
เชื่อว่า เวลานั้นยังมีทวยอยู่ในประเทศพม่า เพราะเป็นชาวพม่า พระสารประเสริฐ
ได้ตำราเขียนภาษาบาลีจากท่านผู้หลายเล่ม และจากหนังสือเหล่านั้นพระ
สารประเสริฐเอามาเป็นแนวทางความคิดในการสอนบาลีของ พระสารประ
เสริฐเอง

ระหว่างนี้เกิดมีหนังสือพิมพ์รายเดือนไทยเซหม ผู้ซึ่งอยู่ในคณะ
หนังสือพิมพ์ไทยเซหมเป็นเพื่อนชอบพอกันทุกคน การเขียนหนังสือของเรา
ในตอนนั้น จึงเขียนลงในหนังสือไทยเซหมเป็นส่วนมาก ที่เขียนเรื่องใหม่และลง
คิดต่อกันหลายเดือนก็มี เช่นลัทธิของเพื่อนต่างคอน กามนิต และสักกัเทก
เขียนกัน เป็นการแปลกทีในหนังสือไทยเซหมฉบับวิสาขบูชา พ.ศ. ๒๔๖๘
พระสารประเสริฐเขียนเรื่อง “คุณธรรมะ” ลงหนังสือไทยเซหม ใช้
นามปากกาว่า “พจน์พิลาศ” ในนั้นเล่าถึงประโยชน์ของการขวนขวาย
ซึ่งเปรียบกับคนที่ได้เคยเข้าโรงเรียนพระ สึกกว่าคนที่ไม่เคยขวน (อย่าง
เช่นข้าพเจ้า) ถึงเรื่องพระศาสนาบ้างก็เป็นร้อยอย่างไม่แตกฉาน ในตอน
หนึ่งของเรื่องนั้น กล่าวถึงเรื่องกำหนดควนพระราชทานเพลิงศพพระยา
พลทันตวิรัช ซึ่งเขียนเพื่อนร่วมสำนักเขียนกับเขียน และ “ค้ายเพราะ
กินเหล้าก็เดินโลกคิดสมองแตก” เรื่องนี้ข้าพเจ้าลืมนิท จนหลวงบริบาลย
ภักดิ์ (ยวน บริบาลยภักดิ์) มาพบฉัน จึงระลึกขึ้นได้ คณะหนังสือพิมพ์

โดยเชนมมิกวณยกิจทรงครองกระทำประจำ คอมีการเล่นละครพดจากบท
 พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์-
 เจ้าในวonth ๑ มกราคม ซึ่งเขียนวันคล้ายวันพระราชสมภพ แล้วดัดพิมพ์
 พระวชนิพนธ์บทละครที่แสดงนกลงในหนังสือพิมพ์ไทยเชนม ในกาธแสดง
 ละครน พระสารประเสริฐผู้หนึ่งที่เป็นตัวละครอยู่ในเรื่องก็วยเกือบทุกคราว
 แสดง เรืองเกี่ยวกับกาธแสดงละครของพระสารประเสริฐเข้าพเจ้าไม่ใคร่ทราบ
 เพราะเป็นเรองหลงฉาก ผซงอาจเล้าไคคคือ "มรกต" "กันยวน"
 "ศุกรหัสค" และ "แม่ลูกนทน์"

เนื่องแคะเทศทเวอาณพระราชนิพนธ์เรองต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระ
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะเรองเกี่ยวกับวรรณคดีภาษาสันสกฤต ที่
 ทำให้เราสนใจและรู้สึกศคคิมเรองวรรณคดีของอินเดีย เรองทเวอาณซา
 ษยมากครั้ง และพลกคเสมือเป็นอย่งคำราคันความรักคือ พระราชนิพนธ์
 บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ ซึ่งทรงพระราชอศคสำพระราชทานพระบรมราชา
 ธิบาย พร้อมทงพระราชวณชยเปรียบเทียบเรองรามเกียรติ เราไคอศคย
 พระราชนิพนธ์เรองนเขียนหลักสำหรับคนควา หากมาชองรามเกียรติขงคตอน
 ซงไม่มอยู่ในฉบับเดิมของฤษวาลมิก ว่าเรไคมาชองทางไค เพื่อลของพระ
 เศษพระคณพระเมทรวงบ่อเกิดแห่งรามเกียรติ ซงมพระราชปรารภทวง
 พระราชทฤทษไไว้ในท้ายพระราชนิพนธ์น การสำวเรองทมาชองรามเกียรติ
 เอนเรองสนกของเรา แคะวาคของลงทงทงทพยและบัญญัติ เช่นวานเพอนท
 อยหัวเมืองศคคตามคณชยรามเกียรติมลาย ซงมอยู่ในจังหวัดขศคคานเพียง
 เล่มเดียว ไปถึงหัวเมืองค่าง ๆ ในมลายมีเมืองกลนคนเป็นคณ ในที่สุดก็

ไม่ได้มา ต้องขอรองเพื่อนให้ตามจากปากคำของชาวมลายูเก่า แล้วก็
 เป็นภาษาไทยส่งมาให้ ก็ได้มาอย่างกระท่อนกระแท่น จนมาเห็นฉยชัยเขา
 แปลเป็นภาษาอังกฤษอยู่ในหนังสือ J.R.A.S. (M.B.) เราจึงถ่ายออกมาเป็น
 ภาษาไทย ให้ชื่อว่า "รามเกียรติ์มลายู" และตีพิมพ์เป็นเล่มชวนไวพร้อม
 กับเรื่องทศรถชาติก เรื่องโมเขราพณของทมพี เพื่อเป็นเกร็ดงมสำหรับ
 การค้นต่อไป การทำครั้งนี้เราได้รับพระกรุณาจากพระวรวงศ์เธอ พระองค์
 เจ้าฐานนวัต ทมพระเมตตาฯ ประทานสำเนาเป็นตีพิมพ์คดีเรื่องพระรามชาติก
 ทางภาคอีสานมาให้ชุดหนึ่ง และรามเกียรติ์เขมร (ฉยชัยเก่า) เรืองหนึ่ง
 หนังสือเรื่องพระรามชาติกก็ออกมา พระสารประเสริฐและหลวงศรีอมรญาณ
 (ศรี อมร) ย่อเรื่องและตีพิมพ์เป็นเรื่องเดี่ยว ส่วนรามเกียรติ์เขมรยังไม่ได้
 ตีพิมพ์และสำเนาฉยชัยนั้นเคยวนก็ไม่รู้ว่าหายไปไหน ต่อมาเราหาเรื่อง
 รามเกียรติ์เขมรกาลฉยชัยย่อภาษาอังกฤษได้เล่มหนึ่ง จึงทำให้เราเรารู้ว่า
 รามเกียรติ์คนชอบกล ตกไปอยู่เป็นวรรณคดีของชาติใด ก็เปลี่ยนรูปแปลก
 ออกไปจากต้นฉยชัยเดิมจนเหลวแหลก แม้ชื่อของเขมรเองซึ่งเป็นชาวอินเดียน
 แท้ ๆ ก็มีอยู่หลายสำนวนเรื่องต่างตอนไม่เหมือนกัน รามเกียรติ์ของพม่าก็เป็น
 อีกอย่างหนึ่ง เค้าเรื่องไกลไปทางเขมร แต่รามเกียรติ์ของญวนเกือบไม่มี
 เค้าว่าเป็นเรื่องรามเกียรติ์เพราะญวนแปลย่นชื่อในเรื่องเป็นชื่อญวนหมด แต่
 ยังเกณฑ์ให้พวกแขกจาม ซึ่งเป็นสัตว์ครึ่งคนมาในประวัติศาสตร์ให้เป็น
 พวกวานรเสียด้วย ถัดจากนั้นเราได้หนังสือกล่าวถึงเรื่องรามเกียรติ์ของ
 ชาวอินโดเนเซียคือ ชาวมลายูแต่หนังสือนั้นเป็นภาษาเยอรมันเราอ่านไม่ออก
 พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฐานนวัต มีพระเมตตาฯ ทรงเขียนหนังสือ

แนะนำให้ข้าพเจ้าออกไปหาคอกเตอร์อัสมีลี ซึ่งเป็นอธิการราชทูตเยอรมัน
 ประจำประเทศไทยสมัยนั้น คอกเตอร์อัสมีลี เมตตาเขียนจดหมายแนะนำ
 เราไปยังคอกเตอร์เยอรมันซึ่งเป็นผ่แต่งตั้งหนังสือเรื่องวามาณะของอินโดเน-
 เซียชยบยัน และขณะนั้นอยู่ที่เกาะชวา แต่เราก็ไม่ทันได้กำหนดทำการ
 ทักตักกัน พอคหิวพาเราไ้รามาณะภาษาทมิฬ จากแขกทมิฬคนหนึ่งทดลอง
 สดม หนังสือที่ไ้มาอนมีขนาดใหญ่และหนาและเป็น ๒ เล่มจบ มีรูปภาพ
 อยู่มากหน้า นักก็ไ้ว่าคงไ้เรื่องข้างเป็นแน่ เพราะระหว่างที่เรำทำการ
 ค้นคว้า ไ้ไ้ไ้ความมีว่ามีว่า อารยธรรมและวัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ
 ในแหลมอินโดจีนและอินโดเนเซีย ที่ว่าไ้มาจากอินเดีย ทาใช้ไ้ไ้มา
 จากมัธยมประเทศทั้งหมดไ้ ส่วนมากมาจากอินเดียภาคใต้ มีชาติทมิฬ
 เป็นต้นแต่วามาณะ ที่เรำไ้มาเป็นภาษาทมิฬ หมกหนทางจะรู้เรื่องไ้
 ปรึกษากันอยู่ว่าจะทำอย่างไร ในที่สุดตกลงว่า ลองแยกเอาหนังสือไป
 หอพระสมุด กรมพราหมณ์ ป.ส. ศาสตรวิบูลย์ ลางที่จะไ้ไ้เรื่องอะไรข้าง
 ทรงนจะขอแทรกเรื่องของหอพระสมุดสักนิด แต่ก่อนนั้น หอพระสมุดซึ่ง
 ต่อมาเป็นหอสมุดแห่งชาติเปิดให้ประชาชนเข้าไปอ่านหนังสือได้ทุกวันยกเว้น
 วันอาทิตย์ยกเว้นหนึ่ง เราจึงไม่ใครมีโอกาสไปหอสมุดไ้ไ้ในวันเข้ เพราะ
 วันหยุดราชการของเราพองกับวันหยุดหอพระสมุดยก วันหนึ่งสมเด็จพระ
 ยาคำรงราชานุภาพตรัสถามเราว่าทำ ไ้ไม่มาหอพระสมุดบ่อย ๆ กราบทูลว่า
 เวลาว่างของเราเป็นวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันหยุดพระสมุดยก จึงไม่ใครมีโอกาส
 มา ต่อมาเรำไ้เห็นหอพระสมุดเข้ในวันอาทิตย์ จะเช่นเพราะกลัวทรงพระกรุณา
 เราเป็นพิเศษหรือทรงพระดำริ มาก่อนแล้วก็ไม่ทราวย

วันหนึ่งเราแยกรามายณะที่มีพิมาหาความมีรักจากพราหมณ์ ป.ส. ศาสตร
 หนาทถามตรงที่มรปภาพตกแก่พระสวรสเรวีรุ เมื่อเข้คพบภาพแผ่นไม้ที่ซึก
 พราหมณ์ว่าเป็นเรื่องคอนไหน ใครบอชยายแลวกจกไว้ ทำอย่างนั้นลวงไป
 ลักครู่ใหญ่ กิดงภาพแผ่นหนึ่ง มีรูปพระลักษณพระรามและบริวารพระชวาพ่านร
 กำลังแสดงศรตรงไปยงขกยชงมีอยู่หลายคน ตรงนพราหมณ์ป.ส. ศาสตร
 อชยายว่า กำลังยงมุลพล่า พอกโตยนค้ำว่ามุลพล่าเรากุหลง เพราะ
 มุลพล่าเป็นนงสทสเคชระ มีเรื่องอยู่ในรามเกยวท แต่ในคณขบรามายณะ
 ของวาลมกไม่มี พระสวรสเรวีรุถามว่า “ตัวไหนเป็นมุลพล่า” พราหมณ์
 ป.ส. ศาสตรคอชว่า “หมคนั้น ไม่จำเป็นไม่ออกใช้” พระสวรสเรวีรุจกั
 ว่า “อะไร ไม่จำเป็นไม่ออกใช้ ไอพิษหรือ” เวลานั้นมหาสงครามเพิ่งชค
 ลงไมสชานก เรื่องใช้ไอพิษในสงครามครงนยงเป็นความมีรักทสค อยู่
 จงโตถามช่นนนั้น ส่วนพราหมณ์ ป.ส. ศาสตร เวลานั้นพคโตยยังไมค่อช
 และไมเข้าใจค้ำไทยว่าไอพิษคืออะไร ในทสคพคไม่เข้าใจกัน รอนถึง
 ชวาพเจาคองเป็นล้ามพคภาษาชงกฤษแทน จงโตรูเรื่องว่า มุลพล่าไมใช่
 ชอพระยายกษ แต่เขนชอชองทหาร รกษา พระ องค ของ ทศ กฤษ เป็น
 กองทหารทศกฤษ เลอกคคเขาไว้ไซเมอชงครวคยชนเขาทอชจน เรื่อง
 ทมาชงมุลพล่าในรามเกยวทจะมาจากทมิพีระโคมีาทงตรง หรือทง ออมก
 คามท ทำให้เรากิดสนใจเรื่องวคณชรรวมชงทมิพีชน และโคคความมี
 แปลก ๆ เกยวคชกษรศาสตร์ประวัติศาสตร์ชงไทยอชหลายอย่าง ค่อมา
 เราพชรามายณะคยชงแควนคคมีระ ชงเขาชอเรื่องไว้เป็นภาษาชงกฤษ
 ในนนั้นมีเรื่องครงกนกับรามเกยวทอยู่มกแห่ง นกประหลาคใจว่า ทำไม
 แควนคคมีระชงอยู่ห่างจากประเทศเราเป็นอย่งสคหลาพาเชยว จงมเรื่อง

รามาณะพงษ์กันภัยของเรา นกทองประเวศศาสตร์อนเคย กระลิกไควว่า
 ธารยธรรมของอินเคยผ่ายโตมชชาติทมิฬเียนคน เคยแผยอินชุนไปดงอินเคย
 ผ่ายเหนอ โดยเฉพาะเรอกลทศิศาศานานิกายไควระ เพราะมรณน เวจิงเชอ
 ว่า รามเกียรทของเราระโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ เห็นระมาจากทมิฬ
 เป็นส่วนมาก แต่เราก็ไม่สามารถจะทำ การ ค้นคว้า ก้าวหน้า ได้ต่อไป
 เรอทมมาของรามเกียรท ชงเรากอชงการทำเพอค่านนคามรอยพระยคสยาท
 แห่งพระบาทสมเค็จพระมหาจักรราชเจ้า กิ่งทมิฬพระราชขรรภไว้เ็นพระราช-
 นพณบยเกิดแห่งรามเกียรท กิตชองชคตลงเพราะทำไปไม่คตชด

หนังสือที่เราทรวมกันออกเรอองหนง คอชลทศิศของเพอน ทคทมิฬเป็น
 เล่มแลวมี ๘ ภาค เป็นหนังสือชงมณนชมกนอย แต่เวลนจะหาได้ครบ
 ทง ๘ ภาค เห็นจะหาไม่ไคแล้ว (๐) หนังสือชลทศิศของเพอนมเรอองเกยว
 กัยการเขียนหนังสือชงเรามาก ถ้าจะนำมาเลอากเห็นจะเป็นหลายหน้า
 กระต่าย และส่วนมากเกยวกับชวคชองข้าพเจ้ามากกว่าชองพระสารประเสริฐ
 จังจะยกไว้ แต่อย่างไรกค หนังสือชลทศิศของเพอนนและรวมทงหนังสือ
 เรอองรามเกียรท เป็นก่าดงสำคัญเ็นทางอ้อม เ็นการแปลและเรยขเรยงเรออง
 กามนิต

หนังสือเรอองกามนิตคนคชยเป็นภาษาอังกฤ ข้าพเจ้าส่งชอเขามา
 นานหลายชทเคยว จังไคแปลสู่ภาษาไทย เมอข้าพเจ้าไคหนังสือกามนิต
 มาใหม่ ๆ อ่านแล้วกขบใจ เล่าเรอองให้พระสารประเสริฐ หลวงสรสรสารกจิ

๐ หนังสือเรอองนี้ ข้าพเจ้าไคอนุญาตให้สำนักพิมพ์ "อคม" จัดพิมพ์
 ใหม่ได้ทงจบ และทรวบว่าคำล้งรบรวมและจัดสร้างแม่พิมพ์อยู่ เข้าใจว่าคง
 จะสำเร็จเ็นไม่ช้านก.

และ “อินชวณ” ฟัง คนทั้ง ๓ ก็ซอซอให้แปล แต่ก็ไม่ได้อแปล เพราะ
 หนึ่งสี่เรื่องนั้นเกี่ยวกับวรรณคดีอินเดียและของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน
 ช่วงเวลานั้นเรายังมีความรู้เรื่องเหล่านี้ไม่พอ แต่เป็นเรื่องที่เรามาเข้าใจไว้
 แล้วว่าจะต้องแปล ระหว่างนั้นคิดหาคำไทยได้เหมาะก็คำภาษาอังกฤษ
 คำใดที่มีอยู่ในหนังสือกามนิศ เราก็จะจำคำนั้นไว้ เช่น Gateway ก็จด
 ไว้ว่าทวารบาลเป็นต้น เมื่อเราทำเรื่องลทธิของเพื่อนได้ความรู้เรื่องของ
 มหายานและความรู้เรื่องต่างๆ ธรรมดาจะมา จนถึงอะไรก็จำไม่ได้ หลวงสรรพสารกิจ
 จะมีอายุครบสามร้อย ปี การมีงานทำบุญอายุเป็นพิเศษ เราเห็นว่ามีความรู้
 บ้างแล้ว พอจะทำได้ จึงตกลงแปลเรื่องกามนิศจากฉัยภาษาอังกฤษออก
 เป็นภาษาไทย ลงในหนังสือพิมพ์ไทยเชมมาก่อน แล้วยกเรื่องทั้งหมดให้
 เป็นของขวัญของหลวงสรรพสารกิจในวันเกิดนั้น การแปลภาคยมนดินตอ
 ษกามนิศได้ด้อยกับพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าจึงได้แปลให้เป็นคำไทย ๆ ง่าย ๆ
 ให้มีคำเป็นศัพท์แสงน้อยที่สุด และซอซอไม่ให้พระสารประเสริฐแก่เป็น
 คำศัพท์นอกจากจำเป็นจริง ๆ ส่วนภาคยมนสวรรค์จะใช้ศัพท์สูง ๆ อย่างไม่
 ก็ได้อ เพราะฉะนั้นท่านที่เคยอ่านเรื่องกามนิศ จะเห็นข้อความตอนภาคสวรรค์
 แพร่พร่าไปก็ด้วยศัพท์เพราะ ๆ และงาม ๆ ข้าพเจ้าจำได้ว่าแปลคำว่า wat
 ในภาษาอังกฤษว่า อาสนะ เพราะเป็นของพระพุทธเจ้าทรงลาถอาสนะลง
 พระสารประเสริฐเห็นแล้วก็หัวเราะบอกว่าทรงนั่งของพระพุทธเจ้า เขาไม่
 เรียกว่าอาสนะ เขามีคำใช้เฉพาะเรียกวันสถินสถินต่างหาก แล้วก็
 กล่าวต่อไปว่าจะดีกว่าไม่ลง เพราะเป็นของของศาสนา ถ้าไม่ได้เรียกก็ไม่รู้
 อย่างไม่ก็คิดหนังสือกามนิศสำเร็จเป็นภาษาไทยได้ทั้งงาม เป็นเพราะพระ

สารประเสริฐเลือกคำมาใช้ได้เหมาะ ๆ เป็นอย่างทีในภาษาอังกฤษว่า
 “คำเหมาะอยู่ในที่เหมาะ” ฉะนั้น ถ้าท่านมีโอกาสเปรียบเทียบกับเรื่องกามนิค
 ฉยภาษอังกฤษกับฉยแปลเป็นภาษาไทย จะเห็นว่าเราแปลใกล้เคียงกันฉย
 ตลอดไป ยกเว้นแต่ตอนเกี่ยวกับกล่าวคำขอรหัสของโจร ทว่าเขาตายตัดคอ
 ใครซัก ก็ไม่มีใครฆ่าใคร เพราะไม่มีคอของใครซัก ตอนนั้นของศึกษา
 ประชญาของโจรเสียเวลาอยู่หลายวัน พอเข้าใจบ้างแล้ว จึงเรียบเรียงใหม่
 เขาจากความเข้าใจมากกว่าแปลตามตัว

พระสารประเสริฐรับราชการในตำแหน่งปลัดกรมพระธาลักษณต่อมา
 จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ มีผู้บอกข้าพเจ้าว่าพระสารประเสริฐจะไต่เบงก
 พระยาศรีสุนทรโวหาร ขอนี้ไม่ประหลาดเพราะทางเคินบ่งให้เห็นอยู่จะแจ้ง
 ว่าจะต้องเป็นเช่นนั้น แต่พระสารประเสริฐก็ไม่ไต่เบงกพระยาศรีสุนทร-
 โวหารเป็นอย่างเดียวกับที่พระมหามนตรีไม่ไต่เบงกพระอมราภิรักษ์ิต เพราะ
 มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในระบอบราชการชนใหม่ พระสารประเสริฐจึงย้าย
 มารับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ และได้รับบรรจุเป็นอาจารย์พิเศษ
 ประจำฟ้าลงกรณมหาวิทยาลัยจนครายเท่าวันตกลงแก่กรรม

พระสารประเสริฐกับข้าพเจ้าไม่ใช้จะเกี้ยวข้องกันมาอย่างใกล้ชิดแก่
 เรืองแ่งหงษ์สอเท่านั้น ว่าดวงสวนควทางครอบครว กันขถอกันเหมือน
 ญาติสนิท เมื่อพระสารประเสริฐแต่งงานบุตรสาวคนโตคือนางสาวศรีวรรณ
 กษยานวย ศยามานนท บุตรพระยาราชนกล (วัน ศยามานนท) และเมือ
 แต่งงานนางสาวศรีภุสยบุตรสาวคนที่สองกับนายสมพงษ์ รัชตรัตน บุตร
 พระยาเพาณิสัยชอบ (เชอ รัชตรัตน) ก็ทำเป็นงานภายในระหว่างญาติ

ผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงและฝ่ายชายเท่านั้น ทั้งนเช่นเพราะกำลังมีสงครามโลก
 ครั้งที่ ๒ พระสารประเสริฐไม่ได้บอกใครที่เห็นเพื่อนฝูงให้ทราบ ยกเว้น
 แต่ข้าพเจ้าคนเดียวซึ่งรับหน้าที่เป็นเจ้าแก่ฝ่ายหญิง เมื่อแต่งงานบุตรสาวคน
 ที่สองเร็ว ๆ นี้เอง พระสารประเสริฐบอกแก่ข้าพเจ้าว่าหมกห้อง เพราะมี
 บุตรหญิงอยู่สองคนก็ไปปลุกฝังเป็นเหย้าเป็นเรือนไปแล้ว ยังมีห้องอยู่แต่บุตร
 ชายอีก ๓ คนซึ่งยังกำลังศึกษาอยู่ เมื่อเสร็จพิธีและเสร็จธุระแล้วข้าพเจ้าจะ
 กลับ แต่พระสารประเสริฐบอกว่ารอกันไว้สามอย่างก่อน ข้าพเจ้านึกว่าคง
 เป็นเนื้อไก่ผัดกระดิกไก่ ผัดเปรี้ยวหวานและเครื่องในไก่แกงจืด จึงตกลง
 ปล่อยให้กินด้วย แต่ที่ไหนไก่เมื่อยกจานไว้สามอย่างเข้ามามันกลายเป็นไก่
 ส้มมี ไก่แกะตะไคร้หนึบ ถั่วลิสงและแกงแห้ง นอกจากนั้นยังมีเราส่งแขกเสด็จ
 อื่น ๆ อันเป็นชช โภชคาวแก่การขบเคี้ยวเครื่องแกกลม ทำให้หนักไปดังข้อ
 ความที่ว่า

“นาคราชไซ้มาตาล ไทราจารย์อยู่ในถ้ำ
 ผินคว่าอยู่กลางนา มุงหลังคาอยู่ชายเลน”

เหล่านี้ท่านว่าเป็นเครื่องแกกลมวิเศษนักแล เป็นสิ่งอะไรช่าง ไพรก
 เทาเอาเด็ก สักครุก็มีเพื่อนพระสารประเสริฐซึ่งข้าพเจ้ารักดีมากินทีละทีน
 สองคน รวมหมกด้วยกันเห็นจะ ๕ คน คราวนั้นถึงเวลาเริ่มกินเจ้าไก่สาม-
 อย่าง รู้สึกว่าเพลินคอร่อยก็เพราะกินไปคยกินไปอย่างสบายใจ เรืองอร่อย
 นั้นเห็นจะจริง มีนุษย์เอง แม้พระอาทิตย์ทรงท่ามีชาติว่าถ้ากินเป็นยา
 แต่ป่าช้าก็กินและคองกินอย่างมีความสุขไม่เห็นแก่ตัว ค่อมเพื่อนร่วม

กนควบ ังจะสนกัางจะกินอ้วย พระอินทรกัณ เทวดาเรกัณ เทวาฝรั่ง
 กัณ ข้าพเจ้าคควาคณธรรมทไม่เห่นแก่ทวโณจมีเรองเลียงกนอย่างน
 ถามถงเรองอน ๆ ควयरคทานอขไม่ คคอกทเรองทไม่เห่นแก่ทวมาแต่
 เรองทเห่นแก่ทวนนเอง เป็นอย่างไ่มาจากใช้ และใช้มาจากไ่กักรรมัง
 ข้าพเจ้าร่วมสนกคโศกัหน่อยกัลากลยเพราะรตราไม่ม่จะคอง ออกกัาลงเกน
 เท้าอ่าจากขางช้อมาขางรก อ่อนานไม่ไ่จจะมีคค่า เมอข้าพเจ้าลามาแล้ว
 เหลยวไปคทางทอกรขแซกซงเข่นทเลียงไ่กัสามอย่าง เห่นคัระคนไว ๆ อยู่
 ตรงชองหน้าคาง ข้าพเจ้าเบ่นคนทมัสายคาสัน เมอมองคแต่ไ่กลเห่นคัระ
 ทผลยโผล่อู่กัสังเกคจำไม่คไ่ถนคว่าคเ่นคเ่น ว่าไ่ไหนเบ่นของพระสาร์
 ประเสวีจู และไ่ไหนไม่ใช้ เพราะเบ่นพมพเคยวเหมอนกนทมคคมาคกนถง
 สามคนชางกระไรเหมอนกนจรง ๆ

พระสาร์ประเสวีจูกัข้าพเจ้าเคยเบ่นกรรมกัารร่วมงานพิเคษกัันมา
 หลายงาน แต่งานอะไรพระสาร์ประเสวีจูชอขไม่เท่างานช่าระปทานกรม
 เพราะเบ่นงานทเคยทำในหนาทรชการมากอน ทงเบ่นงานทถกนลยและเอา
 ใจใส่ควย ถ้าไม่ม่เหตจำเบ่นอย่างอนพระสาร์ประเสวีจูเบ่นไม่ชาคประช่มเลย
 ถงจะคองเกนมาคราวทรถสัการณะชาคแคลน เช่นจากจฟ้าลงกรณมหา
 วิทยาลัยมาหองประช่มราชษณทคยสัถานททอสมุคแห่งชาคท พระสาร์ประ
 เสวีจูกัสมัคไรมาประช่มจนคไ่ ในการประช่มช่าระปทานกรม ถ้าคาค
 พระสาร์ประเสวีจูไม่เห่นควย แมทประช่มจะลงมคไปแล้ว ก็ไม่ขอมคกลง
 ควยง่าย ๆ เบ่นเอา “หวัชนก้าแพง” ทเคยว เกคคไ่ถยงกนอย่างรนแรง
 เหมอนทะเลารกนกัมยอข ๆ แม้พระเจ้าวรวงศ์เจอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวทยาการ

ซึ่งเป็นประธาน ถ้าพระสารประเสริฐยังไม่เห็นพองควยกับเรื่องโกศชำระกัน
 อยู่ก็เป็นไม้อัดละ เรื่องทำพระน้ประนมหรือ “พบกนครงทาง” เป็นไม
 ใควมี ลางที่ชำระคำ ๆ เกียวกันเวลาถึง ๒ ประชมก็เคยมี ประธานเคย
 ทรสิว่า “ผมไม่ถอ เพราะพระสารประเสริฐเป็นคน “ขลังวิชา” แม้พระ-
 สารประเสริฐจะเป็นคนยอมยาก แต่ต่อมาถาเห็นควยหรือเขาใจคแล้ว เป็น
 ยอมง่ายทศค ยงกวานนเมอลงไคเห็นควย เป็นถอถงออกหน้าทเคียว ลางท
 ถิงกบคองรงไวเพราะอาขเลยองไป ข้าพเจ้าจำไควว่าเมื่อเรว ๆ นั้นเอง ถอน
 หน้าพระสารประเสริฐถึงแก่กรรมไมกวัน พระสารประเสริฐไม่ยอมคกถง
 ควยกบคำ ๆ หนง ความจริงคานเคยคกถงในทประชมนานแล้ว แต่
 พระสารประเสริฐลิม คองโตเถียงและอธิบายกันเสียบแย ถิงกระนนก็ไมยอม
 แล้วสักครุหนงพระสารประเสริฐจะนกออย่างไรไมทราช พุกโพล่งออกมว่า
 “ยอม” พวกเราก้คกถลิ่งถามว่าทำไมยอมเล่า พระสารประเสริฐทอ่ยว่า
 “คิดคานไคแต่ไปติดขัดชั้นแก่คาน คัดไปไมไคตลอดจิงยอม” เพราะ
 ณะนั้นจะเห็นไควว่าพระสารประเสริฐหากจะมีความคิดเห็นเป็นอย่างไร “หวิ
 ชนกำแพง” ถค ถารสิกว่าความคิดของคนไมถูกก็ถล้าบอกออกมาตรงอย่าง
 นก็ฟ้าวายยอม ไมใช่วาคถงในความเห็นของคนสะพักไป คิวะศรียานนท
 ซงเป็นเพอนสนทและเป็นกรรมาการชำระปะทานกรมด้วยผู้หนง เคยพคทอ่ยว่า
 พระสารประเสริฐในทประชมว่า “เรื่องบาลสนสกถุคคุณจะคานอย่างไรก็
 เรื่องของคุณใครเขาจะวออะไร แต่เรื่องที่ไม่ใช่ของคุณ คุณก็คานอย่างน
 กรานหน้าคานาแดงด้วย หัวรืออย่างนั้นจะไซไคทไหน” พระสารประเสริฐ

หัวเราะตอบว่า “ก็มันเห็นอย่างนั้นจะให้ทำอะไร เคียวเห็นด้วย แล้วก็ยอม จะว่าเป็นอย่างไร”

วันจันทร์ที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นวันสุดท้ายที่พระสารประเสริฐมาประชุมชำระปะทานกรม ข้าพเจ้ากำลังทำอักษรานกรมศัพทบัญญัติศิลปะของฝ่ายตะวันออก ได้ส่งตอนต้น ๒-๓ หน้าไปให้พระสารประเสริฐดูเมื่อ ๕-๖ วัน ที่ล่วงมาน้อย่างตามเคยของเรา ในการทำหนังสือขณะนั้นข้าพเจ้านึกคำใดคำหนึ่งซึ่งเห็นว่าเหมาะกว่าคำเก่าที่เขียนไว้เดิม จึงบอกพระสารประเสริฐให้แก้คำในต้นฉบับที่ส่งให้ไปแล้ว พระสารประเสริฐถามว่า “คำอะไรนะ” ข้าพเจ้าก็บอกไป พระสารประเสริฐดูลงกระดาษแล้วก็ถามอีกว่า “คำอะไรนะ” ถามเช่นนั้นข้าพเจ้าเห็นจะได้ทั้ง ๑๐ ครั้ง ข้าพเจ้าเกิดสงสัยว่าทำไมวันนี้พระสารประเสริฐจึงหันหน้ากลับจากเก้าอี้ไปดูแผ่นกระดาษที่พระสารประเสริฐดูไว้ คุณแล้วก็สะดุ้งใจ เพราะระคไว้อ่านออกได้แต่คำแรกเท่านั้น คำถัดไปก็ดูไม่เป็นตัว นั่นเป็นอาการแห่งมรณญาณของพระสารประเสริฐใกล้เข้ามาแล้ว แต่ข้าพเจ้าไม่เฉลียวใจ ว่าจะเป็นการครั้งสุดท้าย ตลอดเวลาประชุมพระสารประเสริฐนั่งเฉย เห็นโทษที่ว่าผิดปรกติ จนศิวิศรียานนท์ทักขึ้นมาว่า “วันนั้นกับบาลทวไมเจียบเห็นจะเป็นเพราะทำตัวฝักรมั้ง” พระสารประเสริฐนิ่งไม่ตอบ พอเลิกประชุมพระสารประเสริฐคว่ำกระเป๋าสอดกั้หมวกเดินกระชิ่งกระแฉ่งอย่างคนแก่ห่อหมอกจากห้องประชุมไปก่อนใครหมด ได้ความตอนหลังว่าเดินไปชนรถประจำทางที่หน้าวังบูรพา ไปล้มชวอนคนถนน แต่ยังไม่พียงตัวชนรถต่อไปได้ พอรถหยุดลงปากถนนจะเข้ายานพระสารประเสริฐก็ก้งลง

จากกรณีพิพาทไม่รู้สึกตัวสิ้นสมปฤคยบทนเอง แล้วก็ไม่ไ้สติคลอกไป
 จนถึงวันสิ้นลมหายใจ ณ โรงพยาบาลวชิรพยาบาลเมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน
 พ.ศ. ๒๔๘๘ เวลาราว ๑๙.๕๐ น. วันจันทร์เป็นวันแปลกสำหรับพระ-
 สาร์ประเสริฐเพราะพระสาร์ประเสริฐเกิดวันจันทร์ ลมเจ็ยกวันจันทร์ คายก
 วันจันทร์ และได้รับพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดมกุฏกษัตริยารามกวันจันทร์
 ที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘ เรื่องชีวิตของพระสาร์ประเสริฐซึ่ง
 ข้าพเจ้าเขียน ก็เขียนด้วยยังค้ำใจให้แล้วใน ๗ วัน คือให้จบลงในวัน
 จันทร์ที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ด้วย

เมื่อชาวอเมริกันกรมของพระสาร์ประเสริฐแพร่หลายไปถึงศิษย์ และ
 ญาติมิตร ตลอดจนท่านผู้รักกษัตริย์พระสาร์ประเสริฐต่างรู้สึกสลดใจมีความ
 อาลัยเสียสยมาก เสียสยที่ชาติผู้เชียวชาญิวชาธิกษรศาสตร์ภาษาไทย คุ้น
 มีอยู่เป็นจำนวนจำกัด พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร นายหิ-
 ราชบัณฑิตยสถานและประธานกรรมการชำระปทานุกรม มีลายพระหัตถ์
 ทรงแสดงความรักและพระทัยไปยังนางสาร์ประเสริฐ คงมีข้อความต่อไปนี้

กระทรวงการต่างประเทศ

๘ มิถุนายน ๒๔๘๘

เรียน นางสาร์ประเสริฐ

ข้าพเจ้าได้ทราบด้วยความเศร้าสลดอย่างยิ่งว่า คุณพระสาร์ประเสริฐ
 ได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว คุณพระได้เป็นกำลังของคณะกรรมการชำระปทาน-
 กกรมตั้งแต่ต้นตลอดมา โดยได้ใช้วิชาความรู้อันกว้างขวางในทางภาษาละ
 วรรณคดี ทั้งในส่วนชาติ—สันสกฤตและในส่วนไทยให้เป็นคุณประโยชน์

แก่การชำระปทานกรมอย่างที่สุด
อุบายการรณของคุณพระไวในทนต์
อย่างชาวซงควย

ข้าพเจ้าจึงขอตราความดีความชอบ และ
พร้อมก็ขอแสดงความเสียใจไว้อาลัยมา

ขอแสดงความนับถือ

วรรณ ไวทยากร

(พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร)

นางสาวสกา จันทะศรี ซึ่งเป็นศิษย์คนหนึ่งของพระสารประเสริฐ
นำโคลงที่พระสารประเสริฐ แต่งไว้เป็นครั้งสุดท้าย ๒ บทมาให้ข้าพเจ้า
จำได้ว่าบทหนึ่งเป็นข้อความที่ข้าพเจ้าวานพระสารประเสริฐให้ช่วยแต่ง ขอ
นำบทโคลงทั้งสองมาลงไว้เป็นอนุสรณ์ในทนต์ควย

“รักคนแม่พันเปรียบ
รักบุตรแม่สุดใจ
อนประจักษ์รักปานไร
ยังหน่วงนบดวงแก้ว

โคโค พ่อเฮย
แม่แล้ว
ปานรัก สองฤ
ก่อนทั้งสามศรี

“ไฟคุณหนุन्छพียง
ฤทธโรจน์โทษเผาสกนธ
ใครประกอบชอบชมผล
ผิวประกอบร้ายรับร้าย

อนชนม์
พบศผาย
พึงประโยชน์ ผองแฮ
ลวกร้อนแรงผลาญ”

04/04/2565

ข้าพเจ้าเขียนชีวิตพระสารประเสริฐถึงตรงน้กวางกินสอที่เขียนลง
บนโต๊ะ เอนค้วเขาหลังพึงพนักเก้าอี้อย่างทอดทู่ย คาเหม่อมองศกกระทาย
แผ่นสุดท้าย ซึ่งเขียนเรื่องชีวิตครั้งสุดท้ายของพระสารประเสริฐ ทนต์ไคนั้น

กเกิดความคิดเลอนลอยจนชั่วขณะ คิดทวนถอยหลังรำพึงถึงชีวิตของเรา
 คอของพระตำราประเสริฐและของข้าพเจ้า ความเป็นไปในชีวิตของเรา ส่วน
 ใหญ่หมกมุ่นอยู่ด้วยเรื่องทำหนังสือแสวงหาความรู้อรรถกระคนปนไปกับการ
 งานในหน้าที่ ชีวิตของเราความรู้อของเราทั่วไปช่างหนาเรื่อย และเราก
 ังเคยให้เป็นที่แน่นอนด้วย เร่งวันเร่งคืน ก้าวหน้าเรื่อยไปดังสิ่งนั้นแล้ว คัก้าว
 หน้าต่อไปหาสิ่งโน้น พอกพูนกันเป็นลำดับ เรามือ ๒๐ ปีก่อนโน้น ถ้าจะ
 เปรียบอย่างที่ท่านว่า ก็เหมือนชายหนุ่มออกเดินทางแต่เขารับชมรมักเขม้น
 ซ้ำมิโชคเขาลำเนาไม้ ตะเกียกตะกายย้ายขนจากเขาลูกหนึ่งไปลูกโน้น ยิ่งไป
 ก็ยิ่งพบโชคเขาใหม่ ๆ ชวางหน้าอยู่รำไป เรารูสึกอ้อมใจว่าคนทางข้ามเขา
 ชงชวางเป็นอุปสรรคมาไค้อย่างรวดเร็ว ก็ไค้สามารถขากั้นพ่นฝ่าข้ามท
 ทรกันการแห่งความที่ยังไม่รู้ ล้วงมาได้โดยลำดับ ทกเวลาเที่ยงวันหยุดพัก
 ึ่ง เหลือขงหลังไปคทางที่มาแล้ว ทอดตาแลคความขริเวณรอบข้าง ก็เกิดครัดม
 ปรระหลาดใจว่า เดินทางมาได้ไกลหนักหนา เวลาย้ายเลยเที่ยงวันแล้วเรา
 ลกขณและเดินทางต่อไป คราวนี้ไม่มีชนเขา แต่ว่าเป็นลงจากเขา อึกไม่ซำก
 ังถึงเวลาเย็น ตะวันก็ระยบแสงรอน ๆ และแม้จะมีร้อน ๆ ไม่เม่กกล้า เขยชขาย
 ซายชำนไปทั่วโลกพิภพ แล้วความสงขงขงคเจียขงวังเวงใจในเวลาเมื่คค้ำ ก็ระ
 เขาคอรอบงำชีวิตของเราให้เป็นความหลขมริคคณ เอะ นังระยบเร่งกันไปไหน มี
 ุคหมายปลายทางคอะไร เราก้ไม่รู้ เราไม่มีแผนทสำหรับนำทาง และก้ไม่
 ูรว่าเขงหนาโนนแคนโนนมีอะไรขง เราเองก้ไม่รู้ แน่ว่าเรา ค้องการจะไป
 ุคใดขงหรือไม่ คือไปขงทขงถามีก้ไม่แนใจว่าขงขงจะไปใดขงเร็วคหรือไม่ค
 ุคมีประโยชน์อะไรจะย้ายขนเขาจากลูกหนึ่งไปลูกโน้นไม่มีทสนสุค ุคขงสุคทขย

04/04/2565

ปลายทางก็ไม่มีอะไร จะเป็นหลวงวกล้วนขอทศเดียวเสียแล้วกรรมง น้มนั้นจะไป
 ลงรอยเขาทว่า “แม้งานการเป็นของดีการเล่นเป็นของดี แตกเป็นของดีทศ
 จะให้เสียก็ด้วยว่า การงานและการเล่นเหล่านี้จะเป็นขี้จี้พาเราไปไหน”
 ย้คนพระสวรสระเสริฐูเดินทางล่องหน้าไปก่อนข้าพเจ้าแล้ว พระสวรสระเสริฐู
 ภายแล้ว ถึงซาร์ซังเป็นเครื่องปรองแตง เป็นรูปร่างของพระสวรสระเสริฐู
 เป็นร่างกายซงเคยมชวตจติโร ก็กลายเป็นแต่ซากเปลา นอนนิ่งแข็งซอเช่น
 มลคชคชอยู่ไนทแคบจากค คิงทไคเห็นเป็นครวงสคทกาย และยคนซากนนก
 มลายหายสูญไปหมดแล้ว ร่างกายมีเขตสคคแต่ควงวิญญาณคชชวคชของ
 พระสวรสระเสริฐูมีเขตสคคคใหม่ หรือว่าเวลานจระร้อนเรไปหนไหน ไปสคภพ
 ซงอยู่พนควงคาวทเห็นอยู่ไกลลลข ๗ ไกลแสนไกลไนนภระนนหรือ หรือว่า
 ร่างกายทกลายเป็นคิน จะเกิดก้อเป็นร่างกายของพระสวรสระเสริฐูขนใหม่
 เป็นร่างกายทใหญ่กว่าและแข็งแรงคกว่า หรือจจะเป็นอย่างไรไคน ก็เหลือ
 ร แต่ทว่ามอยอย่างหนงซงรคค

“Toutlasse, tout casse, tout, passe, Et tout renait”

(สพเพเตว ชรามุมมา เกทชมุมา จ เกเวลา อจจยนคิ จ
 สพเพเต สพเพสว ปูนพโกว)
 ดงทงหลายทงปางนเด บ้อมทรดโทรมไปเป็นธรรมดา
 ดงทงหลายทงดินน บ้อมแตกทำลายไปเป็นธรรมดา
 ดงทงหลายทงทมคิน บ้อมเป็นไปลวง
 ดงทงหลายทงมवलเด บ้อมมภพใหม่

คุณพระสารประเสริฐที่เคารพอย่างสูงของข้าพเจ้า

โดย

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. สุนนชาติ สวัสดิ์กุล

คุณศรีวรรณ นิตาคุณพระสารประเสริฐ ครูที่เคารพอย่างสูงของข้าพเจ้าโตมาหา และขอให้ช่วยเขียนเรื่องราวของคุณพ่อ เพื่อไปพิมพ์แจกในงานศพคุณแม่ ซึ่งเป็นที่นบถของข้าพเจ้าอยู่ คุณศรีวรรณรวบรวมมาให้เขาเรื่องราวของคุณพ่อที่ข้าพเจ้ารู้จักดี เพราะอยากให้เป็นเกียรติแก่วงศ์สกุล และเป็นเกียรติแก่คุณแม่ที่ใกล้ชิดกับคุณพ่อมาตลอดชีวิตของท่าน

คุณพระสารประเสริฐ (ครุ นาคระประทีป) เป็นครูอาจารย์ที่นำเอาความนบถอย่างขง ข้าพเจ้าได้เริ่มฝากตัวเป็นศิษย์ ท่านเมื่อ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิชาที่ข้าพเจ้าศึกษารากฐานคือวิชาภาษาบาลี ซึ่งในครั้งนั้นถือเป็นลักษณะวิชาทางที่จะต้องศึกษาเพื่อรับปริญญาอักษรศาสตร์บัณฑิต ข้าพเจ้าเองมีความรู้ทางวิชาภาษาไทยอ่อนมาก เพราะข้าพเจ้าได้รับการอบรมมาจากโรงเรียนฝรั่ง มีโอกาสเรียนภาษาไทยน้อยเต็มที และเมื่อสอบชั้นมัธยมที่ ๘ ในสมัยของข้าพเจ้านั้นถือว่า ถ้าสอบภาษาไทยได้ร้อยละสามสิบสามขึ้นไปจะสอบวิชาอื่น ๆ ในชั้นมัธยมที่แปดได้ เมื่อความรู้ทางวิชาภาษาไทยของตนของข้าพเจ้ามีน้อย เกรงว่าจะไม่ทันเพื่อนฝูงในชั้นอักษรศาสตร์จึงได้เลือกเรียนวิชาภาษาบาลีสำหรับจะได้อาศัยวิชาภาษาไทยของข้าพเจ้าก็จน และก็ไม่ใช่เป็นการฝึกหัดเลยที่มาได้ครูวิชาบาลีอย่าง คุณ พระ สาร ประ เสริฐ เพราะความเป็นผู้รอบรู้ขบถเยี่ยมในเชิงภาษาของท่านประการหนึ่ง ความเป็นผู้ละเอียดลออและพิถีพิถันในการใช้ภาษาของท่านอีกประการหนึ่ง ได้

ชกเถลาภาษาของข้าพเจ้าให้คชนกว่าแต่เดิมเขอนมาก และเพราะวิชาภาษา
บาลเอนรากเหง้าของคำในภาษาไทย ทำให้มีความรู้เรื่องศัพท์ ทมาของ
ศัพท์อภิมิใช้นอย ทั้งคุณพระสารประเสริฐเป็นครูทมิความรู้ในวิชาภาษา
สันสกฤตอย่างก็เขยม เลยทำให้ใคศึกษาภาษาสันสกฤตคามเขบอย่าง
ไทย ๆ เขมเขนอกรวิชาหนึ่ง

ในค่านการเขนครู ข้าพเจาดอว่าคุณพระสารประเสริฐเป็นครูทคทศุค
คนหนึ่งในบรรดาครูอาารยของข้าพเจ้า ท่านถายทอคววิชาของทานคาม
เขบครูโบราณ เขมคด้วยการผลทคทกรยามารบาทไปพร้อมกขวิชากรค่าน
อน ๆ เรอการเคารพคาวระทอครูเขนเรอทลาคคณุศุค ซึ่งในข้รขุณน
รู้สึกว้อออกระห้เขน ๆ อขุมาก ความจริงทานกไม่ได้ล้งสอนอะไร เขน
แต่เพียงแสดคกรยาให้เราเห็นว ครเขนขคคคทเวาควระเคารพเพียงไร
เมอพขะทานในท้สธารณะแต่ไกล ทานจะเขคทหมวกขมเขมเขมใส่ท้ทททท
ทำให้คษยของเคารพข่าเกรง เมอเขาทของเรขนกขมเขมและทานจะยังไม่
นงเกอชกอนทพวกเวาทคคนจะขนขนคอรบแสดคความเคารพทอทาน เมอ
เราแสดคความเคารพแล้วทานจงระนงขนเกอช การแสดคความเคารพกไม่
มกฏเกณทอะไร ผุชชายเพียงขนตรงกมค้ระค่านข ผุหญิงนงเจอมอพนม
กรายลงขนโตะ หรือผุชชายจะทำอย่างผุหญิงกไม่มีใครวาคระไร เมอแสดค
ความเคารพแล้วทานจะคองเริ่มททททท ตามชอคนโนนคณน ตามดงขาน
ช้องทลชอรนโคตรคระกค เพราะการเรขนวิชาภาษาบาลททางอนเคยถอเรอช
โคตรคระกคเป็นคาคณ ในการเรขกชอกรเรขกชอชอศุค ไม่เรขกชอค้ว
และในการทททททโธลาปราศรัยนี้ ทานกคทกรยามารบาทของคษยไปค้วใน

ด้ว เป็นการฝึกกริยามารยาทให้เรียบร้อย พดจาให้ชดถ้อยชดคำ เจริญ
 ใดต่อยให้เขียนภาษาทเข้าใจง่ายแลเรูเรองกัน ไม่ใช่ยาวเยิ่นเย้อ หรือทวน
 จนเกินไป นอกจากนั้นในการจะลกระนงก็ตองสำรวมมารยาท โดยเฉพาะ
 ต่อหน้าคร นักเรียนจะตองมีกริยาวาจาเรียบร้อยและไพเราะสภาพเสมอ
 บางคราวเมื่อท่านเข้ามาในห้อง แสดงความเคารพแล้ว นักเรียนบางคน
 ฝลตคิดว่าเรียนอยู่กับครูฝรั่ง เวลานั้นก็ไขว่ห้าง คุณพระสารประเสริฐ
 มักระนงนี้ ไม่สอน และคอยเฝ้าจนนักเรียนคนนั้นเอาขาลงเมื่อไร เมื่อ
 นั้นเราก้จะไต่รับฟังบทเรียนเกี่ยวกับมารยาททนักเรียนจะฟัง มี ต่อหน้าครบา-
 หารายในในห้องเรียนอันเป็นสถานทีควรเคารพ และการขบรมนแหละแม่คน
 สมัยใหม่มักรกล่าวกันเสมอ ๆ ว่าในมหาวิทยาลัยไม่ควรจะสอนเรื่องเกี่ยว
 กับกริยามารยาท ข้าพเจาเห็นว่าเรียนเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะบทเรียน
 เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เรไต่รับจากคุณพระสารประเสริฐเหล่านี้ ทำให้เรเ็น
 คนมีกริยามารยาทเรียบร้อยมากขึ้น เรองระเบียบของห้องเรียนจะตองรักษา
 ให้เรียบร้อยและสะอาด กระตานคำทุกแผนทมอยู่ในห้องจะตองลยให้หมด
 ก่อนที่ครจะเข้าห้องเรียน การจะพูดจากรากที การจะส่งข้าวส่งของกที ทก
 อย่างอยู่ในความคดูแลเอาใจใส่ของท่านทงสน และด้วยเหตุทท่านไต่รับการ
 ขบรมมาเป็นอย่างดีจากสำนักสงฆ์คตินนเอง ทำให้เรเ็นคนเรียบร้อยทง
 กริยามารยาท และมีวาจาอันไพเราะ

พวกเพื่อน ๆ ของเรทที่ไม่ไต่เรียนวิชาภาษาบาลี และเรียนขนบธรรม-
 เนียมประเพณีฝรั่งจากครูฝรั่ง มักรกล่าวเขาระเหย้พวกเรเสมอว่าเป็นคน
 ไบรวาดข้าง ลูกศิษย์วัดข้าง มีครูคร ๆ ชอบสอขุ่ยทไรไทยมวนโต ๆ ข้าง ทีสำคัญ

ก็บอกว่าเราทำอะไรเป็นวัฏ ๆ อยู่เสมอ ความจริงประเพณีวัฒนธรรมนั้นมหลายอย่าง
 ทัศนคติและเขาก็ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยเราได้ ครั้นของเราได้ฝึกหัด
 อบรมเราเป็นอย่างไร โดยเฉพาะในเรื่องความเคารพครูเป็นเรื่องที่สำคัญ
 อย่างยิ่ง มีคราวหนึ่งครูของท่าน คือพระธรรมนิเทศทวยหาญมาหาท่าน
 ในขณะที่ท่านกำลังสอนพวกเรานี้ เมื่อครูของท่านก้าวเข้ามาในห้องเรียน
 คุณพระสารประเสริฐนั่งยิ้มมองสวมเสื้อราชปะแตน สวมถุงมือรองเท้าแบบ
 สภาพพระยศไทยในสมัยก่อน ก็มีลงกราบแทบเท้าของครูของท่านทั้ง ๆ ที่พน-
 ห้องเรียนก็แสนจะสกปรก พวกเราต่างก็นิ่งไปหมดเมื่อเห็นครูของเราแสดง
 ความเคารพครูของท่านเช่นนั้น ความเคารพที่ท่านแสดงต่อครูของท่านนั้น
 ท่านไม่ได้สอนเรา แต่การแสดงกิริยาเช่นนั้นเป็นที่ประทับใจพวกเราอย่างยิ่ง
 ในเรื่องของ การเคารพคารวะของศิษย์สมัยโบราณที่มิคดคร

ที่เล่ามาแล้วยังไม่ได้เกี่ยวกับวิชาภาษาบาลีเลย เป็นเรื่อง การอบรม
 จรรยา มารยาท แม้จะไม่ใช่เรื่องในหลักสูตรก็เป็นเรื่องสำคัญยิ่งสำหรับครู
 ที่จะอบรมสั่งสอนเด็ก การเรียนหนังสือ ความเชื่องช้า ความเคารพคารวะคือคร
 อาจารย์นั้นเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะครูอาจารย์ที่ทรงความรู้สูง
 กว้างแล้ว นักเรียนจะไม่กล้าคิดถกเถียงเลย คุณพระสารประเสริฐเป็นครูที่
 ละเอียดลอบ พิถีพิถันในเรื่องการใช้ถ้อยคำในภาษา พิถีพิถันจนบางครั้ง
 เรายังรู้สึกว่าคำ เพราะจารพจนานุกรมอะไรจะต้องใช้ถ้อยคำให้พอเหมาะพอ
 ควรไม่ให้เยิ่นเย้อ ให้ใช้เท่าที่มีความจำเป็นไม่มากไม่น้อย เช่นเมื่อใช้คำ
 ว่าเพียง ซง แปลว่า "เท่านั้น" แล้วก็ไม่ค่อยใช้คำว่าเท่านั้นต่อท้ายอีก ใช้
 เพียงคำเดียวก็พอ การแปลหนังสือเป็นเรื่องสำคัญมาก ให้แปลจริง ๆ ไม่

ใช้เต็มคำเข้ามา โดยเฉพาะการแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยนั้น ท่านสอนให้
 พวกเรา^๑จากประหยัดถ้อยประหยัดคำ^๒เช่นอันมาก ไม่ให้เป็นคนที่ใช้ภาษา
 ห้วนจนเกินไป และไม่^๓ให้พละม^๔หรือบ้านา^๕ลายน^๖ไม่ระวังถ้อยคำในภาษา
 การกวัดขັນในเรื่องการแปลหนังสือ^๗นั้นทำให้^๘ผู้ศึกษาวิชาภาษาบาลี^๙ระมัดระวัง
 ถ้อยคำที่จะใช้ทุกคำพูด ไม่ให้^{๑๐}มาก ไม่ให้^{๑๑}น้อยถึงกล่าวแล้ว และคุณพระ
 สวรรประเสริฐจะ^{๑๒}ควมว่ากล่าว^{๑๓}ทักท้วง^{๑๔}อยู่ตลอดเวลา จนทำให้^{๑๕}เกิดเป็นนิสัย
 ของ^{๑๖}นักเรียนภาษาบาลี^{๑๗}ในการ^{๑๘}พลพ^{๑๙}จน^{๒๐}เลอ^{๒๑}ท้าว^{๒๒}คำ^{๒๓}ใช้^{๒๔}ในภาษาไทย
 เรื่อง^{๒๕}คำ^{๒๖}ราชาศัพท์^{๒๗}ของ^{๒๘}เรื่อง^{๒๙}หนังสือ^{๓๐}ซึ่ง^{๓๑}ใช้^{๓๒}ผู้^{๓๓}คน^{๓๔}มาก^{๓๕}ใน^{๓๖}สมัย^{๓๗}นี้^{๓๘} ผู้^{๓๙}ศึกษา^{๔๐}วิชา
 บาลี^{๔๑}ใคร^{๔๒}รับ^{๔๓}การ^{๔๔}อบรม^{๔๕}จาก^{๔๖}ท่าน^{๔๗}เช่น^{๔๘}อย่าง^{๔๙}นี้^{๕๐} เพราะ^{๕๑}การ^{๕๒}แปล^{๕๓}ภาษา^{๕๔}บาลี^{๕๕}มี^{๕๖}ข้อ^{๕๗}ความ
 เกี่ยวกับ^{๕๘}พระ^{๕๙}พุทธ^{๖๐}ของ^{๖๑}คติน^{๖๒}เป็น^{๖๓}ทศ^{๖๔}การ^{๖๕}พล^{๖๖}การ^{๖๗}อยู่^{๖๘}มาก^{๖๙} คำ^{๗๐}ที่^{๗๑}กล่าว^{๗๒}ถึง^{๗๓}พระ^{๗๔}พุทธ^{๗๕}เจ้า
 จะ^{๗๖}ต้อง^{๗๗}ใช้^{๗๘}ราชา^{๗๙}ศัพท์^{๘๐} และ^{๘๑}การ^{๘๒}ใช้^{๘๓}ราชา^{๘๔}ศัพท์^{๘๕}นั้น^{๘๖}หลัก^{๘๗}เกณฑ์^{๘๘}ตาม^{๘๙}อยู่^{๙๐}ว่า^{๙๑}ให้^{๙๒}ใช้^{๙๓}เท่า^{๙๔}ทุก
 จำ^{๙๕}เป็น^{๙๖}ท่าน^{๙๗}นี้^{๙๘} ที่^{๙๙}ใด^{๑๐๐}ทศ^{๑๐๑}การ^{๑๐๒}พล^{๑๐๓}การ^{๑๐๔}ใหญ่^{๑๐๕}ก็^{๑๐๖}ไม่^{๑๐๗}ให้^{๑๐๘}เขียน^{๑๐๙}ย่อ^{๑๑๐} ท่าน^{๑๑๑}พรา^{๑๑๒}สอน^{๑๑๓}อยู่
 เสมอ^{๑๑๔}ว่า^{๑๑๕}ภาษา^{๑๑๖}ไทย^{๑๑๗}เป็น^{๑๑๘}ภาษา^{๑๑๙}ที่^{๑๒๐}ประ^{๑๒๑}ณี^{๑๒๒}ต^{๑๒๓} จะ^{๑๒๔}ใช้^{๑๒๕}ถ้อย^{๑๒๖}ใช้^{๑๒๗}คำ^{๑๒๘}ให้^{๑๒๙}ร^{๑๓๐}จาก^{๑๓๑}ประ^{๑๓๒}ณี^{๑๓๓}ต^{๑๓๔} และ
 โดย^{๑๓๕}เหตุ^{๑๓๖}ที่^{๑๓๗}ท่าน^{๑๓๘}มี^{๑๓๙}ใช้^{๑๔๐}เป็น^{๑๔๑}แต่^{๑๔๒}คร^{๑๔๓}ส^{๑๔๔}อน^{๑๔๕}หนังสือ^{๑๔๖}ท่าน^{๑๔๗}นั้น^{๑๔๘} อา^{๑๔๙}ษ^{๑๕๐}พ^{๑๕๑}ท^{๑๕๒}แท^{๑๕๓}จ^{๑๕๔}ร^{๑๕๕}ง^{๑๕๖}ของ^{๑๕๗}ท่าน^{๑๕๘}คือ
 อา^{๑๕๙}ล^{๑๖๐}ก^{๑๖๑}ษ^{๑๖๒}ณ^{๑๖๓} ฆ^{๑๖๔}ร^{๑๖๕}ณ^{๑๖๖}น^{๑๖๗}า^{๑๖๘}ษา^{๑๖๙}ห^{๑๗๐}น^{๑๗๑}ง^{๑๗๒}ส^{๑๗๓}ือ^{๑๗๔}ของ^{๑๗๕}ท่าน^{๑๗๖}จ^{๑๗๗}ริง^{๑๗๘}จ^{๑๗๙}ย^{๑๘๐}ผ^{๑๘๑}ก^{๑๘๒}ไม่^{๑๘๓}ไ^{๑๘๔}ด^{๑๘๕} และ^{๑๘๖}ท่าน^{๑๘๗}พ^{๑๘๘}ยา^{๑๘๙}ย^{๑๙๐}า^{๑๙๑}ม^{๑๙๒}สั่ง
 ส^{๑๙๓}อน^{๑๙๔}ค^{๑๙๕}ษ^{๑๙๖}ย^{๑๙๗}ให้^{๑๙๘}เขียน^{๑๙๙}หนังสือ^{๒๐๐}ใด^{๒๐๑}ก็^{๒๐๒}ใน^{๒๐๓}ช^{๒๐๔}น^{๒๐๕}ค^{๒๐๖}น^{๒๐๗}ต^{๒๐๘}อง^{๒๐๙}เขียน^{๒๑๐}ให้^{๒๑๑}ถ^{๒๑๒}ก^{๒๑๓} ต้อง^{๒๑๔}เขียน^{๒๑๕}ตาม
 แ^{๒๑๖}บ^{๒๑๗}ย^{๒๑๘}แ^{๒๑๙}น^{๒๒๐} และ^{๒๒๑}ใน^{๒๒๒}ที่^{๒๒๓}ส^{๒๒๔}ก^{๒๒๕}ค^{๒๒๖}อง^{๒๒๗}เขียน^{๒๒๘}ค^{๒๒๙}ว^{๒๓๐}ย^{๒๓๑}ถ้อย^{๒๓๒}คำ^{๒๓๓}อัน^{๒๓๔}ใ^{๒๓๕}ไพ^{๒๓๖}เราะ^{๒๓๗} การ^{๒๓๘}เขียน^{๒๓๙}เรียง^{๒๔๐}ความ
 แม้^{๒๔๑}จะ^{๒๔๒}เป็น^{๒๔๓}ภาษ^{๒๔๔}าร^{๒๔๕}ข^{๒๔๖}ย^{๒๔๗}แ^{๒๔๘}ก^{๒๔๙}ว^{๒๕๐} ถ้า^{๒๕๑}สามารถ^{๒๕๒}ทำ^{๒๕๓}ได้^{๒๕๔}ให้^{๒๕๕}มี^{๒๕๖}ส^{๒๕๗}ม^{๒๕๘}ผล^{๒๕๙}ส^{๒๖๐}ค^{๒๖๑}ล^{๒๖๒}อง^{๒๖๓}จ^{๒๖๔}อง^{๒๖๕}ก็^{๒๖๖}จะ^{๒๖๗}ทำ^{๒๖๘}ให้^{๒๖๙}ไพ
 เราะ^{๒๗๐}ถ้า^{๒๗๑}คุณ^{๒๗๒}พระ^{๒๗๓}ส^{๒๗๔}วรร^{๒๗๕}ประ^{๒๗๖}เสริ^{๒๗๗}ฐ^{๒๗๘}ยัง^{๒๗๙}มี^{๒๘๐}ช^{๒๘๑}ว^{๒๘๒}ร^{๒๘๓}ถ้อย^{๒๘๔}ทุก^{๒๘๕}ก^{๒๘๖}ว^{๒๘๗}น^{๒๘๘} ให้^{๒๘๙}ฟัง^{๒๙๐}ภาษา^{๒๙๑}ท^{๒๙๒}บ^{๒๙๓}ค^{๒๙๔}ย^{๒๙๕}าค^{๒๙๖}เช่น
 “ถ^{๒๙๗}ว^{๒๙๘}ย^{๒๙๙}การ^{๓๐๐}ร^{๓๐๑}ต^{๓๐๒}อน^{๓๐๓}ร^{๓๐๔}บ^{๓๐๕}เส^{๓๐๖}ก^{๓๐๗}จ^{๓๐๘}” หรือ^{๓๐๙} “ใ^{๓๑๐}ห^{๓๑๑}การ^{๓๑๒}ร^{๓๑๓}ต^{๓๑๔}อน^{๓๑๕}ร^{๓๑๖}บ^{๓๑๗}” หรือ^{๓๑๘}ภาษา^{๓๑๙}ท^{๓๒๐}บ^{๓๒๑}า^{๓๒๒}ล^{๓๒๓}าย

เขาค้าง ๆ แทนที่จะใช้คำว่า "รอรับเสด็จ" หรือ "รอรอง" หรืออื่น ๆ
 ที่ฟังสนิท พวกเราในบริเวณคงจะได้ฟังเทศน์เป็นกตมท ๆ เช่นนี้ ภาษา
 ไทยทกวนนี้มีวคณการไปมาก มากจนตามกันไม่ค่อยจะทัน นักเรียน
 และนักภาษามักพยายามใช้ภาษาที่แปลกชนิดที่คนไม่ค่อยจะใช้กัน ทำให้
 ภาษาแบบแผนเสื่อมทรามไป ความไพเราะความประณีตของภาษามืด
 น้อยลง การเขียนหนังสืออย่างเรื่องขางคราวสำนวนแปร่งมากไปจนทำให้
 เข้าใจได้ยาก คุณพระสารประเสริฐเป็นครอจารย์สมัยเก่า สอนให้เขียน
 ภาษาทก ทประณีต ยิ่งได้อ่านหนังสือ ๆ มากเท่าใด หรือได้ฟังภาษา
 ที่ไม่ค่อยจะเพราะหมากเท่าใดก็ยิ่งทำให้ระลึกถึงท่านอยู่มิรวาย เพราะท่าน
 เป็นคนเจ้าระเบียบในเรื่องการใช้ภาษา และมีใช้เป็นคนระเบียบท่านยัง
 เป็นครูที่พยายามอบรม สั่งสอนศิษย์ให้ชอบในระเบียบของ การใช้ภาษาด้วย
 โดยเฉพาะวิชาภาษาบาลี เป็นภาษาที่ละเอียด ถัดจน ทั้งในการใช้ศัพท์
 รากศัพท์ คำสมาส ฯลฯ ไวยากรณ์ชาติเป็นไวยากรณ์ทมีระเบียบแบบแผน
 ฝศศึกษาจาเป็นของเมีคนละเอียดลลล และการแปลหนังสือไม่ว่าจะเป็นภาษา
 ใด การแปลให้ทได้นนเป็นของยากเพียงไรได้อ่านและฝแปลขอมร้อยแก่ใจ
 เป็นอย่างค ฉะนั้นการ ทครจะอบรมสั่งสอนศิษย์ให้ใช้ภาษาโบราณมา
 ประกอบภาษาไทยจนเป็นภาษาทวัตรประณีตนั้น ควรจะต้องเป็นฝมีความ
 สามารถเป็นพิเศษ และครพิเศษทข้าพเจ้าจะฝฝฝฝฝ ได้นกคือคุณพระสาร
 ประเสริฐฝมีความรู้ความชำนาญในการ ใช้ภาษาอย่างคขคเยี่ยม
 ข้าพเจ้าได้ขยของสรรเสริญคุณของครอจารย์มามากพอสมควร ท
 สำคัญ นนน่าจะนำผลงานของท่านมาแสดงไว้ข้างว่าท่าน ได้แต่งหนังสือเรื่อง

04/04/2555

อะไร วิชาเขียนไวยากรณ์ ในที่จะขอนำมากล่าวเพียงสั้น ๆ เพราะ
 ประวัติดอกย่นยาวของท่านได้มีเขียนไว้มากมายแล้ว ในการเขียนคราวนี้
 เป็นเพียงหยิบยกเฉพาะเรื่องมาสรรเสริญคุณครุเท่านั้น สมณญาณเรื่อง
 รามเกียรติเป็นหนังสือสำคัญเรื่องหนึ่งที่ท่านได้รวบรวมขึ้นไว้ ผสนใจใน
 ตัวละครตัวใดในเรื่องรามเกียรติครุใดก็เป็นอย่างใด คำอธิบายในหนังสือ
 นั้นเขียนสั้น ๆ ความแฉะและลักษณะภาษาของพระสารประเสริฐ เป็นการค้น
 ความที่นาสรรเสริญอย่างยิ่ง หนังสือเรื่องกามนิคตแต่งด้วยเสฐียรโกเศศ
 เป็นหนังสือภาษาไทยชนคเขมรเรื่องหนึ่งทหาหนังสืออินทเขยไปโยก เพราะ
 ภาษาไทยที่ใส่ในหนังสือเรื่องกามนิคตเป็นภาษาไทยที่ควรระยกย่องสรรเสริญ
 โดยเฉพาะภาษาที่เกี่ยวกับพระศาสนา ภาษาที่ใส่เฉพาะตัวบุคคลในเรื่อง
 แม้กระทั่งพระศาสดากัโใใใใไม่ซึกเงิน ปรชันญาในพระพทธศาสนา
 นำมากล่าวอย่างถูกต้อง กามนิคตเป็นหนังสือที่สมควรจะไกรยการ สรรเสริญ
 ว่าเป็นยอดของหนังสือไทยที่แต่ง (แปล) ก็เขมรเรื่องหนึ่ง และการแปล
 ไใอรรดรสอย่างเยี่ยมพระสารประเสริฐผู้ใใใในามปากกาว่านาคะประทีปเป็น
 ผู้มีส่วนสำคัญในการแปลเป็นอย่างดี หนังสือคอกเล่มหนึ่งคือเรื่อง "เมษ
 ทัตต" เป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ เล่มหนึ่งซึ่งพระสารประเสริฐ เขียนร่วมกับ
 พระยาอภิกคิลปสาร และพระยาอนมานราชอน พระสารประเสริฐใใ
 เขียนหนังสือไว้มากมาย โดยมากใใใในามปากการ่วมกับเสฐียรโกเศศ
 ภาษาที่ท่านใใใใเพราะสังเกตเห็นได้ง่าย สมควรเป็นครูอาจารย์ใน
 ทางภาษาเป็นอย่างดี การทระยกย่องความสามารถของพระสารประเสริฐ
 ในเรื่องภาษานั้นไม่จำเป็นต้องนำมากล่าวในที่นี้ว่าท่านมีความสามารถเพียงไร

04/04/2565

ขอท่านทั้งหลาย ไ้ไปรศพลกอ่านคู้คำนำในหนังสือเรื่อง "มัทนพลาชา"
 พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒๕๖๕ ๒๕๖๕ ๒๕๖๕
 สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าพระองค์นั้นได้ทรงสรรเสริญเกียรติคุณของพระสาร-
 ประเสริฐไว้อย่างยิ่ง เพราะคำนำของมัทนพลาชาเพียงเรื่องเดียวก็
 เป็นการเพียงพอที่จะบอกถึงคุณพระสาร ประเสริฐแล้ว

คุณพระสารประเสริฐเป็นครุฑก ภายวิชาให้ศิษย์ใดค้อย่างไร เป็น
 นักเขียนที่เขียนหนังสือคเพียงไร และเป็นนักปราชญ์ที่ปวงปราชญ์ได้
 สรรเสริญเป็นขอไว้เพียงไรย่อมเป็นที่รกันอยู่ในวงการศึกษานสูง แต่
 บุคคลจะระลึกถึงสักปานใด ก็ความจำเป็น จึงต้องอาศัยอยู่ใกล้ชิดเป็นกำลังใ
 ช่วยเหลือคด้วย ภาระของคคุณพระสารประเสริฐก็ควรจะได้รับภาระยกย่อง
 สรรเสริญในเกียรติประวัติ อันคงามของสามคด้วย เพราะการที่ใดควรของค
 อยู่คช่วยกันจนสิ้นชีวิตไปก็คองได้มีส่วนร่วมในผลงาน ฉะนั้นการที่ค
 ศรัทธา จักงานปลงศพ มารคา อันเป็นภาระของคคุณพระสารประเสริฐก็ควร
 เกียรติประวัติของคคุณพระสารประเสริฐก็ยอมพาคคไปคองค จึงหวังว่า
 บทความสคคเกียรติของครุ คนหนึ่งของคเขียนเรื่องนคองจะเป็นประโยชน์ขาง
 ไม่มากกนอช

04/04/2565
 หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิ์กุล
 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรดาหลานที่สืบสายโลหิตจากพระและนาง

สิริพนธ์ สारประเสริฐ เรียงตามลำดับอายุ ดังนี้

น.ส. ศุภรา ศยามานนท์	อ.บ.
น.ส. รัชฎกุล รัชตรัตน	สำเร็จวิชาเลขานุการจากประเทศอังกฤษ
นาย รัชทิน ศยามานนท์	นิติทศนวิศวกกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
น.ส. รัชนิพร รัชตรัตน	สำเร็จวิชาเลขานุการจากประเทศอังกฤษ
น.ส. ปาริชาติ ศยามานนท์	ม.ศ. ๕ ร.ร. มานตร์เคอวิทยาลัย
นาย พงศเลิศ รัชตรัตน	กำลังศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ
นาย เอนกนาค นาคะประทีป	
ค.ญ. รัชนิเพญ รัชตรัตน	
ค.ญ. รัชชนี นาคะประทีป	
ค.ช. ศรีธนา นาคะประทีป	
ค.ญ. ไศรดา นาคะประทีป	
ค.ช. ตรีนาค นาคะประทีป	
ค.ญ. รัชนิกร รัชตรัตน	
ค.ญ. ศันสนีย์ นาคะประทีป	
ค.ช. ศรีณยู นาคะประทีป	
ค.ญ. ศรีอนุช นาคะประทีป	
ค.ญ. กมลวัน นาคะประทีป	
ค.ญ. พรรณมาศ นาคะประทีป	

04/04/2565

พิมพ์ที่โรงพิมพ์จุลภา นายกำธร สติรกุล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

๒๑ เมษายน ๒๕๐๑